

EESC

Rytų Europos
studijų centras
Est. 2006

Rusijos įtakos Lietuvai indeksas 2022–2023 m.

Tomas Janeliūnas

Tomas Janeliūnas – Rytų Europos studijų centro
Tyrimų programų vadovas, VU TSPMI profesorius.

Santrauka

- Po 2022 m. vasario 24 d. Rusijos invazijos į Ukrainą Lietuva ėmėsi aktyvių veiksmų mažinti priklausomybę nuo Rusijos. Didžiausių pokyčių įvyko ekonomikos, energetikos ir informacinėje erdvėje – šiose srityse sąsajos su Rusija ar galimas Rusijos subjektų poveikis Lietuvai sumažėjo iki minimumo. Visgi akivaizdžiai sumažėjusio Rusijos poveikio Lietuvai galimybės nereiškia, jog Rusija visiškai dingo iš mūsų saugumo, ekonomikos, energetikos, politikos ar informacinės erdvės.
- Pirmą kartą parengtas Rusijos įtakos Lietuvai indeksas grindžiamas dar 2022 m. išleista tyrimo metodika. Šis tyrimas apima 7 valstybės funkcionavimo sritis (karinė, ekonominė, energetinė, kibernetinė, informacinė, politinė ir visuomenės saugumo), kuriose buvo vertinamos sąsajos ir per šias sąsajas atskleidžiama potenciali Rusijos įtaka Lietuvai. Iš viso indekse naudojamos 27 kriterijų kategorijos.
- 2022–2023 metų galimos Rusijos įtakos Lietuvai įvertis – 3,13 balo pagal dešimties balų indekso skalę (1 – jokios apčiuopiamos įtakos, 10 – maksimali galima įtaka).
- Remiantis ekspertų apklausomis, didžiausią įtaką Rusija gali daryti kibernetinėje srityje – vidurkis yra 5,5 balo. Tokį įtakos lygį labiausiai lėmė ekspertų pripažįstamos Rusijos galimybės naudotis įvairiais programinės įrangos ir įrenginių saugumo pažeidžiamumais Lietuvoje, tikslinškai vykdyti kibernetines atakas ir kitą kenkėjišką veiklą prieš kritinę Lietuvos IT ir komunikacinę infrastruktūrą. Taip pat ekspertai nurodė, kad atsakomybę už vidutiniškai daugiau nei pusę visų prieš Lietuvą nukreiptų kibernetinių incidentų būtų galima priskirti Rusijos subjektams.

- Šiek tiek aukštesni nei galutinis indekso vertės vidurkis balai gauti visuomenės saugumo (3,6 balo iš 10 galimų) ir politinėje (3,4 balo) srityse. Visuomenės saugumo srityje esminį poveikį Lietuvos visuomenei Rusija gali daryti dėl sąlyginai didelio mūsų visuomenės politinio ir socialinio pasyvumo. Kita vertus, Lietuvos visuomenė iš esmės nepitaria tipiniams Rusijos propagandos naratyvams, gerai suvokia demokratijai būtinus principus ir juos palaiko.
- Politinėje srityje didžiausią neigiamą poveikį daro didelis Lietuvos visuomenės nepasitikėjimas svarbiausiomis valdžios institucijomis. Tai – bene pažeidžiamiausia vieta politinio saugumo srityje: gyventojų nepasitikėjimas valdžios institucijomis mažina visuomenės ryšio su valstybe stiprumą. Kita vertus, Lietuvos parlamentinių partijų nuostatos yra visiškai nepalankios Rusijos politiniams interesams, o radikalių partijų populiarumas nacionalinėje politinėje sistemoje yra minimalus. Tiesa, ši tendencija gali kisti – 2024 m. rinkimai Lietuvoje turėtų atskleisti, ar visuomenės parama radikalioms nuostatomis nebus išaugusi.
- Karinė (2,4), ekonominė (2,2), energetinė (2,6) ir informacinė (2,2) sritys įvertintos vidutiniškai mažesniais balais nei bendro indekso vidurkis. Tai leidžia teigti, jog šios sritys yra santykinai apsaugotos nuo Rusijos įtakos, o prie to labiausiai prisidėjo po 2022 m. vasario mėn. nustatyti apribojimai ar priimti politiniai sprendimai: nuo bemaž visiško Rusijos energijos šaltinių importo atsisakymo, labai ryškiai kritusios rusiškų prekių ir paslaugų apyvartos iki teisinių sprendimų uždrausti Rusijos informacinių šaltinių prieinamumą Lietuvoje.
- Tyrimas grindžiamas 2022–2023 m. apibendrintais statistiniais duomenimis ir konkrečių sričių ekspertų apklausomis. Kai kuriose vertinimo kategorijose nėra aiškių kiekybinių duomenų arba jų atranka būtų itin neefektyvi – tokiais atvejais naudojama subjektyviais ekspertų vertinimais. Verta pabrėžti, jog, nepaisant ekspertų vertinimo subjektyvumo, dažnu atveju tai atspindi ne tik nepriklausomų ekspertų ar tyrėjų, bet ir apibendrintus institucijų (pvz., KAM, VSD, Nacionalinio kibernetinio saugumo centro) vertinimus.

Išvadas

2022-ieji Lietuvai tapo didžiojo atsiribojimo nuo Rusijos metais: karas Ukrainoje paskatino maksimaliai sumažinti bemaž visus formalius ryšius. ES ekonominės sankcijos Rusijai ir atsakomosios Rusijos sankcijos mažino prekybos apimtį ir skatino verslą trauktis iš Rusijos rinkos. Rusijos energetinis šantažas, prasidėjęs dar 2021 m., pastūmėjo galutinai atsisakyti bet kokių šaltinių energijos pirkimo iš Rusijos: Lietuva dar 2022 m. gegužę pranešė, jog pirmoji iš ES šalių nebeperka nei rusiškų dujų, nei naftos, nei elektros. Lietuvos ryšių reguliavimo ir teisėsaugos institucijos ėmė blokuoti Rusijos remiamus propagandinius informacinius kanalus internete ir televizijų transliacijas. Regis, jau ir iki tol buvusi apribota Rusijos įtaka Lietuvai buvo visiškai neutralizuota.

Vis dėlto net ir akivaizdžiai sumažėjusio Rusijos poveikio Lietuvai galimybės nereiškia, jog Rusija visiškai dingo iš mūsų ekonomikos, energetikos, politikos ar informacinės erdvės. Dalis lietuviško verslo atstovų vis dar niekaip negali parduoti savo įmonių Rusijoje. Išmaniai naudojantis sankcijų spragomis, randama vis naujų jų apėjimo būdų. Net po oficialiai paskelbto energetikos atsijungimo tebesame BRELL elektros perdavimo žiede, o dalis Rusijos energetikos produktų vis dar patenka į Lietuvą arba yra gabenami tranzitu. Net po pradinių blokavimų kai kurie rusiškos propagandos šaltiniai ir toliau be problemų pasiekiami Lietuvos vartotojams. Nors Rusijos galimybės daryti įtaką tapo mažesnės, tačiau tai gali būti laikina. Sunku būtų garantuoti, jog ilgainiui Rusijos režimas (jei jis iš esmės nepasikeis) atsisakys savo ketinimų susigrąžinti ar sustiprinti įtaką šalims, kurias jau seniai laiko „artimuoju užsieniu“ ar savo įtakos zona.

Šis tyrimas – pirmas tokio pobūdžio bandymas kompleksiskai įvertinti Rusijos įtaką Lietuvai ir nustatyti sritis, kuriose Rusijos poveikis vis dar gali kelti riziką ir grėsmę. Periodiškai atliekamas faktų sutikrinimas leistų stebėti, kaip keičiasi faktinė situacija, ir padėtų atkreipti dėmesį į jautriausias sritis.

Pažymėtina, jog šiuo tyrimu nesiekama įvertinti Rusijos keliamų grėsmių. Šią funkciją puikiai atlieka Valstybės saugumo departamentas (VSD) ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas (AOTD), kasmet pateikiantys bendrą grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui vertinimą.

Kaip detaliau aptarta 2022 m. parengtose [Rusijos įtakos Lietuvai tyrimo metodikos gairėse](#), įtaka gali būti įvairių formų: nuo prievartos, kuomet remiamasi kietąja galia, iki įtikinimo, pasiekiamo pasitelkiant

švelniąją galią ar patrauklumą. Atsižvelgus į kintančią galios ir įtakos sampratą, Rusijos įtakos Lietuvai indeksas konstruojamas laikantis tokių prielaidų:

1. Bendra Rusijos įtaka apima „kietąją“, „švelniąją“ ir „aštriąją“ poveikį, kuris gali paveikti Lietuvos saugumo, ekonomikos, politinį, informacinį sektorius ir visuomenės nuostatas. Laikomasi prielaidos, kad tiek poveikio forma, tiek poveikio sektoriai yra tarpusavyje susiję ir poveikis vienam sektoriui gali pakeisti situaciją kituose sektoriuose.
2. Potencialios įtakos apimtį visų pirma lemia objektyvus sąsajų tarp Lietuvos ir Rusijos masas: pvz., dvišalės prekybos apimtis, Rusijos propagandinių informacinių kanalų, veikiančių Lietuvoje, skaičius ir auditorijos dydis, energijos tiekimo srutai ir infrastruktūra ir t. t. Kuo didesne apimtimi egzistuoja įvairaus pobūdžio sąsajos tarp dviejų šalių, tuo didesnis poveikis gali būti daromas.
3. Pažeidžiamumo lygis sudaro sąlygas aštriosios įtakos sėkmei, tačiau koks yra tokios įtakos rezultatyvumas, galima fiksuoti rodikliais, atspindinčiais palankumą Rusijos tikslams (pvz., politiniai sprendimai, parankūs Rusijos režimui; visuomenės dalis, pritarianti Rusijos naratyvams). Daugeliu atvejų šis rezultatyvumas gali būti įvertintas tik ekspertinėmis žiniomis ir (ar) visuomenės nuomonės tyrimais.
4. Indeksas turėtų būti pagrįstas efektyviai nustatomais kriterijais ir duomenimis – tai turi būti suvaldomas kiekis duomenų ir kintamųjų. Kai kurie kriterijai gali kilti iš objektyvių duomenų (pvz., prekybos apimtis, energetinių sąsajų skaičius, apibendrinti visuomenės nuomonės rezultatai), tačiau dalį kriterijų dėl jų kompleksiskumo tektų formuoti remiantis ekspertų vertinimu (ir todėl nepavyktų išvengti tam tikro subjektyvumo).

Pagrindinė šio indekso funkcija – ne identifikuoti specifines ir labai konkrečias įtakos formas, bet sudaryti bendrą vaizdą ir palyginimo pagrindą.

Tyrimas grindžiamas 2022 m. parengtomis [Rusijos įtakos Lietuvai tyrimo metodikos gairėmis](#). Šiose gairėse nurodyti principai ir galimi Rusijos įtakos Lietuvai vertinimo metodai, pagrįsti geriausiais teoriniais ir taikomaisiais galios ir įtakos matavimo pavyzdžiais. Indeksas konstruojamas vertinant Rusijos sąsajas ir galimą poveikį 7 Lietuvos funkcionavimo sritims. Iš viso indekse naudojamos 27 kriterijų kategorijos, derinant kiekybinius duomenis ir kokybinį ekspertų vertinimą.

Daugelis statistinių duomenų apima 2022 m. apibendrintus duomenis (pvz., prekybos apimtis, investicijų dalis ir pan.) arba paskutinius prieinamus 2023 m. faktinės situacijos duomenis. Tais atvejais, kuomet apskaičiuojant konkrečios kategorijos indeksus buvo remiamasi ekspertų vertinimais, reikėtų atsižvelgti į tai, jog ekspertai pateikė savo komentarus vertindami situaciją 2023 m. vasarą – rudenį.

Karinė sfera

Įtakos karinei sferai indeksas

2,4 iš 10

Potencialios įtakos Lietuvos karinei sferai vertinimas susideda iš trijų kategorijų: oficialaus karinio bendradarbiavimo apimtis; karinių priemonių tiekimo iš Rusijos ir jų naudojimo apimtis Lietuvoje; Rusijos karinės žvalgybos pajėgumai Lietuvoje. Visose kategorijose buvo remiamasi ekspertų vertinimais, kuriuos pateikė Lietuvos žvalgybos tarnybos, Krašto apsaugos ministerijos atstovai ir kiti pareigūnai, tiesiogiai dirbantys Lietuvos nacionalinio saugumo srityje.

Karinio bendradarbiavimo apimtis

Priklausomybė nuo kitos šalies sprendimų karinėje srityje gali kilti dėl egzistuojančių oficialių susitarimų dėl dvišalio bendradarbiavimo, formalių įsipareigojimų pagal tarptautines sutartis ir specifinių faktinių poreikių, kurie verčia atsižvelgti į kitos šalies sprendimus ar interesus. Karinio bendradarbiavimo sąsajoms ir apimčiai didėjant, Rusijos įtakos galimybės plėstųsi: kuo daugiau bendrų ar persidengiančių karinių struktūrų, susitarimų, tuo potencialiai didesnė Rusijos įtaka. Maksimalios karinės įtakos pavyzdžiu galėtume laikyti Rusijos ir Baltarusijos karinę integraciją: kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos įsipareigojimai dėl bendros gynybos, bendros oro gynybos sistemos užtikrinimas ir kiti dvišaliai susitarimai faktiškai daro Baltarusiją visiškai priklausomą nuo Rusijos karinės įtakos.

Vis dėlto bendradarbiavimo ar susitarimo galimybių gali egzistuoti net tarp šalių, kurios viena kitą laiko priešininkėmis. Pavyzdžiui, Rusijos narystė ir dalyvavimas bendrose tarptautinėse saugumo institucijose (kaip antai Europos saugumo ir bendradarbiavimo

organizacijoje – ESBO, ilgą laiką veikusioje NATO ir Rusijos taryboje, JT Saugumo Taryboje ir pan.); dvišaliai susitarimai dėl karinio pobūdžio veiksmų (pvz., Lietuvos ir Rusijos susitarimas dėl karinio tranzito į Kaliningradą ir iš Kaliningrado); susitarimai dėl stebėtojų vykstant karinėms pratyboms regione; keitimasis nusiginklavimo ar ginklų kontrolės ir stebėjimo misijomis.

Nuo 2022 m. Lietuva iš esmės nebepalaiko jokių oficialių karinio bendradarbiavimo santykių su Rusija. Nėra ir jokio susitarimo dėl dvišalio karinio bendradarbiavimo.

Lietuvos oficialūs įsipareigojimai karinėje srityje informuoti ar derinti savo sprendimus ir veiksmus su Rusija ilgą laiką buvo grindžiami vadinamuoju Vienos dokumentu – ESBO susitarimais dėl jos narių bendradarbiavimo pagal pasitikėjimo ir saugumo stiprinimo mechanizmus. 2011 m. priimtas [Vienos dokumentas](#) apėmė įsipareigojimus informuoti susitarimo šalis apie planuojamas karines pratybas, ginkluotės išdėstymo pasienyje planus, periodinius apsikėitimus karinėmis stebėtojų misijomis ir kitus aspektus. Į Vienos dokumento susitarimus įtraukta ir [Atviros oro erdvės \(angl. Open Sky\) sutartis \(2002 m.\)](#), leidžianti susitarimo šalims vykdyti neginkluotus oro žvalgybos skrydžius virš visų susitarimo šalių teritorijų. Remiantis Vienos dokumentu, tarp Lietuvos ir Rusijos anksčiau buvo vykdomos karinės stebėjimo misijos (paskutinį kartą karinių stebėtojų misija iš Rusijos ir Baltarusijos į Lietuvą buvo atvykusi 2015 m.). Šiuo metu saugumą ir pasitikėjimą stiprinančios priemonės yra sustabdytos, jokių karinio stebėjimo misijų tarp Rusijos ir Lietuvos nevyksta. 2021 m. gruodžio mėn. Rusija formaliai pasitraukė ir iš Atviros oro erdvės sutarties.

Rusijos karinis tranzitas per Lietuvą buvo vykdomas pagal 1993 m. Lietuvos ir Rusijos vyriausybių susitarimą, kuriame numatyta, jog tranzitiniai kariniai vežimai vykdomi gaunant leidimus, laikantis galiojančių Lietuvos įstatymų ir tarptautinės teisės normų. Kaip minėjo dauguma Lietuvos karo ekspertų, taisyklės, taikomos kariniam tranzitui, buvo palankios Lietuvai, nes leido gauti detalią informaciją apie karinio personalo ar technikos gabenimą Lietuvos teritorija ir, esant reikalui, neišduoti leidimų. Nuo 2022 m. balandžio mėn. Rusijos karinis tranzitas per Lietuvos teritoriją nebevyksta. Tai sumažino provokacijų riziką ir galimą poveikį Lietuvos saugumui.

Vis dėlto kai kurios sąsajos ir netiesioginė Rusijos galimybė daryti poveikį išlieka: pvz., ekspertai minėjo prievolę derinti persidengiančius ryšių dažnius su Rusijos karinėmis struktūromis, kurios naudoja 5G

ryšiui reikalingą dažnių spektrą. Pagal ITU standartą 5G ryšiui skirtoje dažnių juostoje veikia Rusijos karinė technika, tad Rusija teigė, kad civiliniam ryšiui skirti dažniai gali trukdyti Rusijos stotims, kurioms turi būti taikomas apsaugos prioritetas. 2021 m. sprendimas buvo Lietuvai nepalankus ir dėl to Lietuvoje vėlavo 5G ryšio konkursai. Galiausiai po 4 metus trukusių ginčų tik 2023 m. pavasarį Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga priėmė Lietuvai palankų sprendimą.

Taip pat Rusija gali daryti poveikį netiesiogiai – per kitus Lietuvos sąjungininkus, kurie ateityje gali siekti grįžti prie susitarimų su Rusija dėl ginklų kontrolės ar pasitikėjimo stiprinimo mechanizmų. Rusija vis dar yra ESBO, JT Saugumo Tarybos narė ir taip netiesiogiai veikia tarptautinę saugumo sistemą ir sprendimus, kurie gali turėti poveikį Lietuvai. Vis dar formaliai galiojantis karinio tranzito susitarimas taip pat palaiko minimalią sąsają karinio bendradarbiavimo srityje – šis susitarimas gali būti išnaudojamas kaip pretekstas įvairioms politinėms ar dezinformacinėms pretenzijoms prieš Lietuvą.

Karinių priemonių tiekimo ir naudojimo apimtis

Jei užsienio valstybė tiekia ginkluotę ir kitas karines priemones, jos įtaka gavėjui auga. Ypač tai aktualu mažesnei valstybei – įtakos mastas priklauso nuo karinių priemonių tiekimo dalies visoje gynybos išlaidų struktūroje. Potencialiai įtaka šioje kategorijoje gali pasireikšti ir tiekimui jau nevykstant: techninė priežiūra, atsarginės dalys arba potenciali rizika, kad bus naudojamos žinomais ar slaptais karinės technikos pažeidžiamumais (ypač informacinių sistemų spragomis, atpažinimo signalais ir pan.), gali išlaikyti ginkluotės kilmės šalies įtaką.

Lietuva neturi jokių rusiškos ginkluotės ar įrangos tiekimo sutarčių, visi ginklai ir karinės priemonės įsigyjamos iš NATO šalių ar kitų patikimų partnerių ir sąjungininkų. Krašto apsaugos sistemos ar kitų teisėsaugos institucijų sandėliuose iki 2022 m. dar galėjo būti užsilikusių sovietinės ar rusiškos kilmės lengvųjų ginklų ar šaudmenų, tačiau per pastaruosius metus, kaip teigė ekspertai, iš esmės viskas atiduota Ukrainai. Vieninteliai rusiškos kilmės įrangos likučiai – Lietuvos kariuomenės Karinėse oro pajėgose naudojami dviejų modifikacijų transportiniai „Mi-8“ sraigtasparniai. Šių sraigtasparnių eksploatacijos aspektu Lietuva vis dar priklauso nuo gamintojų, susijusių su Rusijos Federacija, produkcijos (atsarginių dalių), nors tiesiogiai ir neperka iš Rusijos įmonių.

Kita vertus, rusiškos kilmės įranga gali būti naudojama ne tiesiogiai kariuomenėje ar krašto apsaugos sistemoje, bet kitose įmonėse, kurios savo veikla prisideda prie valstybės karinio saugumo – pvz., transporto (ypač geležinkelio, oro uostų) ar informacinių technologijų įmonėse. Šiuose strateginiuose sektoriuose naudojama rusiškos kilmės įranga gali kelti riziką krašto apsaugai – nuo duomenų rinkimo iki potencialių diversijų inicijavimo. Pz., atskirų tyrimų buvo sulaukę „Lietuvos geležinkelių“ pirkimai, kuriais ketinta įsigyti rusiškos kilmės lokomotyvų saugos sistemą KLUB-U, galinčią remtis Rusijos palydovinės navigacijos sistemos „Glonass“ duomenimis. Ši sistema buvo pripažinta nesaugia ir nesuderinama su Lietuvos nacionaliniu saugumu.

Vis dėlto, kaip teigė ekspertai, atvejai, kai krašto apsaugos sistemoje perkančiosioms organizacijoms pirkimus laimėjusios įmonės siūlo rusiškos kilmės ar su Rusija susijusių įmonių technologijas, yra labai reti, tik pavieniai. Pastaraisiais metais pirkimų reikalavimai sugriežtinti: anksčiau buvo tikrinami tik nacionaliniam saugumui svarbių strateginių įmonių sandoriai, o dabar – ir ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros valdytojų sandoriai. Nuo 2022 m. sugriežtinta prekių ir paslaugų pirkimų krašto apsaugos sistemoje kontrolė – įsigaliojo vidinė tvarka, pagal kurią svarbius pirkimus tikrina VSD, AOTD ir Generalinė prokuratūra.

Nuo 2023 m. balandžio 1 d. sugriežtinta strateginių prekių (karinės ir (arba) dvejopos paskirties įrangos) importo ir eksporto licencijų išdavimo tvarka. Įtrauktas papildomas kriterijus, dėl ko gali būti neišduodama licencija – dėl ryšių su fiziniiais ar juridiniais asmenimis, jei tai didina riziką ar kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Rusijos karinės žvalgybos pajėgumai šalyje

Jei priešiška šalis turi didelę žvalgybos rezidentūrą šalyje, jos įtaka kariniams pajėgumams ir (ar) atgrasymo ir potencialios gynybos bei pasipriešinimo galimybėms gali reikšmingai didėti. Žvalgybos užduotys gali apimti įvairių veiklą – nuo slaptų karinių duomenų rinkimo iki diversijos aktų. Be to, aktyvi žvalgybinė ir verbavimo veikla gali didinti riziką, kad priešiška šalis įgaus poveikį per saugumo sistemoje aukštas pareigas einančius užverbuotus pareigūnus ar politikus. Laikomasi prielaidos, kad kuo didesni žvalgybos pajėgumai, tuo didesnė įtaka.

Svarbu skirti Rusijos žvalgybos galimybes stebėti ir pasyviai rinkti informaciją – ypač signalų (SIGINT), palydovinio stebėjimo, kibernetinėmis (CYBERINT) priemonėmis – ir žmonių žvalgybos (HUMINT) bei verbavimo gebėjimus ir įsiskverbimo į Lietuvos krašto apsaugos sistemą potencialą. Pirmuoju aspektu Lietuva, esanti itin militarizuoto Kaliningrado ir Baltarusijos, kurios žvalgybos tarnybos ypač glaudžiai bendradarbiauja su Rusijos karinės žvalgybos institucijomis, kaimynystėje, iš esmės negali būti apsaugota nuo Rusijos žvalgybos galimybių stebėti ir rinkti duomenis apie Lietuvos kariuomenę ir karinius pajėgumus.

Lietuvos žvalgybos institucijų duomenimis, Rusija signalų žvalgybai (SIGINT) naudoja stacionarias ir mobilias žvalgybos platformas Kaliningrado srityje ir kitose Rusijos dalyse, taip pat Baltarusijoje – šios šalies tarnybos atlieka stebėjimo užduotis pagal Rusijos žvalgybos poreikius. Rusijoje registruoti komerciniai, keleiviniai ir mokslinių tyrimų laivai gali vykdyti žvalgybą Baltijos jūroje. Informacija apie karinės ir civilinės infrastruktūros objektus renkama kibernetinėmis priemonėmis, prasiskverbiant į valstybės institucijų sistemas, taip pat analizuojant atviruose šaltiniuose prieinamus duomenis.

Rusijos žvalgybos tarnybos vykdo aktyvią žvalgybinę veiklą pasienio regionuose. Išlieka didelė grėsmė Lietuvos piliečiams, keliaujantiems į Rusiją ir (ar) Baltarusiją. Lietuvos žvalgybos tarnybų duomenimis, Rusijos žvalgybos tarnybos nuolat domisi Lietuvoje gyvenančiais asmenimis, kurie lanko giminaičius Rusijoje ar Baltarusijoje. Beveik nebeįtikėtina, kad jos kaupia ir sistemina informaciją apie visus į šias šalis vykstančius asmenis ir vertina jų galimybes rinkti informaciją Lietuvoje, šių asmenų palankumą Rusijos ir Baltarusijos režimams, galimus pažeidžiamumus ar silpnybes. Tai lemia ketinimus imtis aktyvaus tokių asmenų verbavimo. Iki 2023 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos gyventojų srautas vien į Baltarusiją išliko itin didelis ir sudarė apie 230 tūkst. sienos kirtimo atvejų per pirmuosius šešis 2023 m. mėnesius. Toks srautas kuria gana palankias galimybes Rusijos ir Baltarusijos žvalgybos tarnyboms rinktis potencialius verbavimo taikinius.

Kita vertus, Lietuvos žvalgybos tarnybų vertinimu, Rusijos galybės vykdyti žmonių žvalgybą prieš Lietuvą yra sumažėjusios. 2022 m. iš Lietuvos buvo išsiųsti 5 su diplomatine priedanga dirbę RF pareigūnai. Be to, dėl Rusijai taikomų sankcijų, ribojančių jos piliečių keliones į Lietuvą, sumažėjo ir su Rusijos žvalgyba bendradarbiaujančių Rusijos piliečių galybės lankytis Lietuvoje.

Lietuvos krašto apsaugos sistemoje nėra užfiksuota atvejų, kad aukštas pareigas einantys pareigūnai būtų bendradarbiavę su Rusijos ar Baltarusijos žvalgybos tarnybomis. Iš esmės tai gali atspindėti gana aukštą Lietuvos karinės ir saugumo sistemos atsparumo lygį ir efektyvų kontržvalgybos ir imuniteto funkcijas atliekančių padalinių darbą. Vis dėlto Rusijos žvalgybos tarnybų prasiskverbimo į NATO šalių saugumo institucijas atvejų yra užfiksuota ne kartą ir tai kelia nuolatinį susirūpinimą. Lietuvos krašto apsaugos sistemos pažeidžiamumas gali priklausyti ne tik nuo Lietuvos institucijų, bet ir nuo kitų NATO sąjungininkių atsparumo. Todėl kai kurie apklausiami ekspertai papildomą balą skyrė dėl Lietuvos priklausomybės nuo potencialaus sąjungininkių ar tarptautinių organizacijų pažeidžiamumo, kurį sukelia intensyvus pastarųjų dešimtmečių Rusijos šnipinėjimas.

Įtakos karinei sferai indeksas

2,4 iš 10

Ekspertų vertinimo vidurkis (pagal 10 balų skalę: 1 – visiškai nėra jokios įtakos, 10 – maksimali priklausomybė nuo Rusijos)

Karinio bendradarbiavimo apimtis	1,8
Karinių priemonių tiekimo iš Rusijos ir naudojimo apimtis Lietuvoje	2
Rusijos karinės žvalgybos pajėgumai Lietuvoje	3,4

Ekonominė sfera

Įtakos ekonominei sferai indeksas

2,2 iš 10

Lietuvos ekonomika yra labai reikšmingai priklausoma nuo užsienio prekybos. Esame maža valstybė, tad turime būti atviri užsienio prekybai, o nuo eksporto plėtros didele dalimi priklauso ir visos Lietuvos ūkio augimas. 2022 m. Lietuvos užsienio prekybos (prekių ir paslaugų) ir BVP santykis siekė 177 proc. – tai vienas aukščiausių rodiklių Europos Sąjungoje.

Lietuvos užsienio prekyba su Rusija ilgą laiką sudarė reikšmingą dalį visos mūsų užsienio prekybos. Dar 2021 m. Rusija buvo pati didžiausia Lietuvos eksporto partnerė – eksportas į Rusiją sudarė 10,8 proc. viso Lietuvos eksporto. Importo sraute Rusijai teko antra vieta po Vokietijos, iš Rusijos į Lietuvą atkeliavo 12,1 proc. visų importuojamų prekių. Didžiąją dalį importo tradiciškai sudarė mineralinis kuras.

2022 m. užsienio prekybos srautas į Rusiją ir iš jos gerokai sumažėjo – sudarė 5,32 mlrd. eurų ir buvo 36 proc. mažesnis nei 2021 m. Atitinkamai eksportas į Rusiją 27 proc. susitraukė ir sudarė 2,73 mlrd. eurų, importas buvo mažesnis 43 proc. ir sudarė 2,6 mlrd. eurų. **Bendrame užsienio prekybos sraute** (be paslaugų – 96,6 mlrd. eurų) **Rusijos dalis 2022 m. siekė 5,5 proc.** Svarbiausių užsienio prekybos partnerių sąrašė Rusija smuktelėjo į 5 vietą.

Esama įvairių metodinių vertimų, kada valstybės priklausomybė nuo užsienio prekybos partnerio gali tapti pavojinga, o ekonominė įtaka dėl tokios priklausomybės gali virsti dideliu saugumo pažeidžiamumu. Bendro sutarimo tarp ekonomistų nėra dėl įvairių papildomų kriterijų, pvz., eksporto koncentracijos, bendro prekybos diversifikavimo lygio ir pan. Vis dėlto yra dažniau pasikartojančių vertinimų, jog 30 proc. ir didesnė užsienio prekybos dalis jau gali sukelti reikšmingą priklausomybę nuo eksporto rinkos ar importo kilmės šalies. Šiuolaikiniame pasaulyje dauguma valstybių siekia diversifikuoti savo užsienio prekybą, suprasdamos, jog didelė priklausomybė nuo kitos šalies importo ar eksporto sukuria reikšmingą ekonominę ir politinę įtampą. Visgi kai kuriais atvejais yra fiksuojami ekstremalūs prekybos priklausomybės lygiai, pvz., 2021 m. Baltarusijos eksportas į Rusiją sudarė 45,7 proc., o importas – 54,5 proc. visos atitinkamos prekybos apimties.

Užsienio prekybos priklausomybės dalį konvertuojant į 10 balų sistemą, laikomasi prielaidos, jog 30 proc. ir didesnė užsienio prekybos dalis jau reikštinai didelį priklausomumą ir įtaką, t. y. būtų verta 10 balų: atitinkamai 1 balas – mažesnė nei 3 proc.

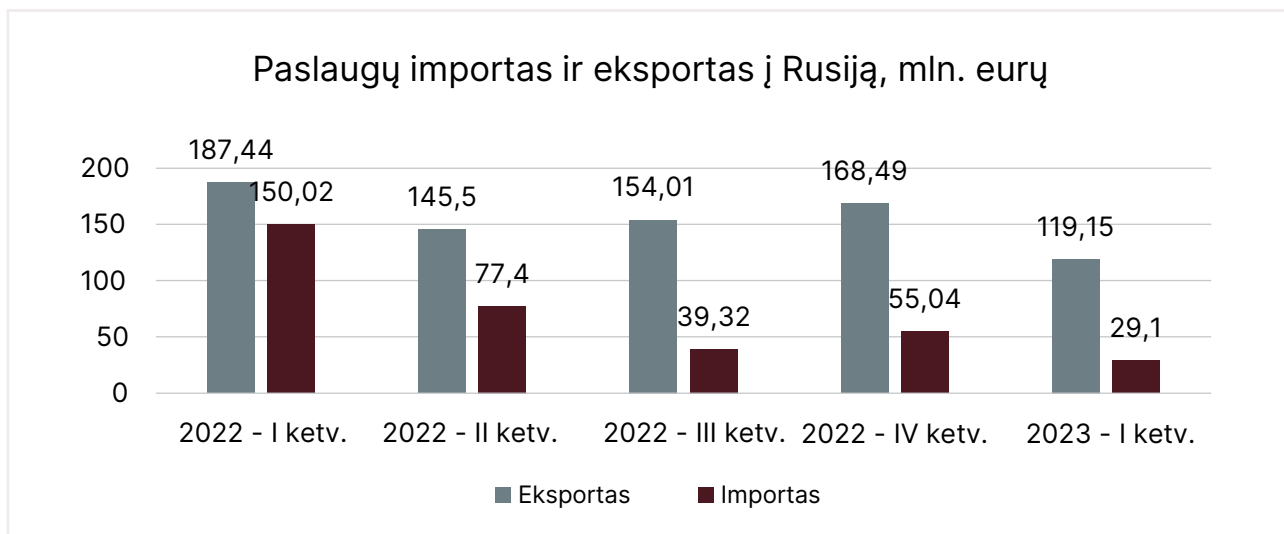
užsienio prekybos dalis, 2 balai – 3–6 proc. dalis, 3 balai – 6–9 proc. ir t. t. **Pagal 2022 m. užsienio prekybos duomenis Lietuvos prekybos su Rusija masas konvertuojamas į 2,8 balo.**

Paslaugų eksporto ir importo duomenys Lietuvos statistikoje pateikiami atskirai nuo prekių importo ir eksporto. Pagal Lietuvos banko nurodomus duomenis 2022 m. visas paslaugų eksportas sudarė 17,4 mlrd. eurų, o importas – 11,4 mlrd. eurų. Lietuvos verslo subjektų suteiktų paslaugų Rusijoje vertė 2022 m. siekė 655 mln. eurų, arba 3,8 proc. viso paslaugų eksporto, paslaugų importas iš Rusijos – 322 mln. eurų, arba 2,8 proc. visų importuotų paslaugų. **Bendra paslaugų apyvarta su Rusija sudarė 3,4 proc.** nuo visų Lietuvos gautų ir suteiktų paslaugų su užsienio subjektais – tai konvertuojama į **2,2 balo.**

Kaip ir prekybos prekėmis atveju, paslaugų srautas į Rusiją ir iš Rusijos sumažėjo: 2021 m. į Rusiją eksportuota 788 mln. eurų vertės paslaugų, o importuota – už 532 mln. eurų. Kita vertus, galima pastebėti tendenciją, kad, nors ir nenuosekliai, paslaugų apyvarta mažėja: 2023 m. pirmąjį ketvirtį Lietuva eksportavo maždaug 36 proc. mažiau paslaugų nei 2022 m. pirmąjį ketvirtį, o iš Rusijos gautų paslaugų apimtis sumažėjo net 80 proc. Dominuojančią Lietuvos eksportuojamų paslaugų dalį sudarė transporto paslaugos.

Vis dėlto reikia nepamiršti svarbios aplinkybės: nors tiesioginės prekybos prekėmis ir paslaugomis masas su Rusija po 2022 m. krito, gana smarkiai išaugo srautas su trečiosiomis šalimis (Kazachstanu, Armėnija, Sakartvelu ir kt.), kurios padeda Rusijai apeiti taikomas prekybos sankcijas.

1 pav. Paslaugų importas ir eksportas į Rusiją, 2022–2023 m.

Šaltinis: Lietuvos bankas, Paslaugų eksportas ir importas pagal šalis, 2023.

Užsienio investicijų dalis

Rusija jau seniai nėra tarp svarbiausių investuotojų Lietuvoje, o Lietuvos įmonių požiūris į verslą Rusijoje buvo atsargus dar prieš 2022 m. karinę agresiją Ukrainoje. [Lietuvos banko duomenimis](#), 2023 m. I ketvirtį iš viso Lietuvoje sukauptos tiesioginės investicijos (TUI) sudarė 31,7 mlrd. eurų, o Lietuvos sukauptos TUI užsienyje – 13 mlrd. eurų. Rusijos TUI Lietuvoje 2023 m. I ketvirtį buvo sukaupta už 323 mln. eurų (**1 proc. nuo visų TUI Lietuvoje**), o Lietuvos investicijos Rusijoje sudarė 158,6 mln. eurų (**1,22 proc. visų Lietuvos investicijų užsienyje**).

Atitinkamai šie **TUI rodikliai transformuojami į 1,1 balo** dešimtbalėje sistemoje, vertinant Lietuvos priklausomybę nuo Rusijos užsienio investicijų ir Lietuvos kapitalo srautą į Rusiją.

Nors bendras Lietuvos investicijų Rusijoje kiekis yra sąlygiškai mažas, verta atkreipti dėmesį, jog, nepaisant karo Ukrainoje, per pastaruosius metus lietuviškas kapitalas iš Rusijos iš esmės nepasitraukė. Netgi priešingai: sukauptų investicijų likučiai Rusijoje 2020 m. I ketv. siekė 130,7 mln. eurų, 2021 m. I ketv. – 112,3 mln. eurų, 2022 m. I ketv. – 130,7 mln. eurų, o 2023 m. I ketv. – jau 158,6 mln. eurų ir tai yra didžiausias rodiklis per pastaruosius kelerius metus.

Kaip parodė [„Verslo žinių“ tyrimas](#), 2022-2023 m. Rusijoje vis dar veikė daugiau nei 140 lietuviško kapitalo įmonių. Remiantis Rusijos juridinių duomenų registru, didžiausias pajamas Rusijoje 2022 m. uždirbo Visvaldo Matijošaičio ir jo verslo partnerio Liudo Skieraus valdomos gamybos, prekybos, transporto ir kita veikla užsiimančios įmonės (kurių akcininkės yra „Vičiūnų grupė“ ar „VG Holding“) – 8 lietuviško kapitalo įmonių pajamos sudarė apie 368 mln. eurų, grynasis pelnas siekė 37,86 mln. eurų.

„Vičiūnų grupės“ nenoras pasitraukti iš Rusijos yra tapęs ryškiausiu pavyzdžiu, kaip nedidelė dalis Lietuvos verslo neatsisako ketinimų dirbti Rusijoje ir tai gali lemti jų pažeidžiamumą. „Vičiūnų grupės“ atvejis yra ypatingas ir tuo, kad jos faktinis vadovas Visvaldas Matijošaitis yra reikšmingo masto politikas, vadovaujantis Kauno miestui. Toks verslo ir politikos susipynimas kai kuriais atvejais gali reikšmingai padidinti Rusijos įtaką per konkrečius Lietuvos politikus, kurie išlieka pažeidžiami dėl savo investicijų Rusijoje.

Lietuvos ekonomikai strategiškai svarbių sektorių priklausomybė nuo Rusijos

Įvertinti išlikusių priklausomybę nuo Rusijos strategiškai svarbiuose ekonomikos sektoriuose buvo prašyta didžiausių Lietuvos verslo asociacijų atstovų ir Lietuvos komercinių bankų vyriausiųjų ekonomistų. Strateginiais Lietuvos ekonomikos sektoriais laikomi energetikos, finansų, transporto ir IT ir komunikacijų sektoriai.

Subjektyvūs vertinimai svyravo nuo 1 iki 5 balų, **bendras ekspertų vertinimo vidurkis buvo 2,8 balo**.

Bemaž visi ekspertai pabrėžė, jog šiuo metu Lietuvos verslas iš esmės palaiko tik prekybinio pobūdžio ryšius su Rusija. Anot ekspertų, jokių reikšmingesnių investicinių ir technologinių kontaktų jau nėra, strateginės paskirties žaliavų taip pat negauname. Kaip teigė vienas iš ekspertų, „jau COVID-19 pandemija stipriai pakoregavo tiekimo grandines, o karas Ukrainoje jas su Rusija beveik visiškai nutraukė. Lyginant su kitomis ES šalimis mes tikriausiai esame mažiau priklausomi.“

Ekspertų vertinimu, finansų sistema nuo Rusijos beveik visiškai izoliuota, ryšių beveik nebėra. Kai kurie ekspertai pabrėžė, kad „apčiuopiama priklausomybė išlieka tik energetikos sektoriuje“ ir tai lemia tebesitęsiantis Lietuvos elektros tinklų priklausymas „BRELL žiedui“.

Tiesa, paminėta, jog nuo Rusijos rinkos tebėra priklausomos kai kurios mažos kelių transporto įmonės. Nors įtaka visam transporto sektoriui smarkiai sumažėjusi (tai atspindėjo smukusi „Lietuvos geležinkelių“ ir Klaipėdos jūrų uosto apyvarta), kai kurie ekspertai kaip sektorių, kuriam įtakos gali turėti Rusija, išskyrė būtent transporto sektorių, visų pirma bandant per Rusiją pasiekti Vidurinės Azijos šalis ar geležinkeliais – Kiniją. Vis dėlto asociacijų atstovai nurodė, jog sumažėjo ir transporto sektoriaus įmonių signalų, liudijančių jų pažeidžiamumą dėl veiklos Rusijos rinkoje.

Įtakos ekonominei sferai indeksas	2,2 iš 10
Prekybos prekėmis su Rusija dalis nuo viso Lietuvos eksporto ir importo	2,8
Prekybos paslaugomis su Rusija dalis nuo viso eksporto ir importo	2,2
Užsienio investicijų dalis	1,1
Strategiškai svarbių Lietuvos ekonomikai sektorių priklausomybė nuo Rusijos	2,8

Energetinė sfera

Įtakos energetinei sferai indeksas

2,6 iš 10

Energetinis saugumas tradicine prasme apibrėžiamas kaip valstybės nuolatinės galimybės užsitikrinti energijos išteklių prieinamumą ir pasiekiamumą visuomenei priimtinais būdais ir kainomis. Šie energetinio saugumo elementai apima galimybes turėti prieigą prie energijos išteklių arba netrukdomai importuoti juos iš kitų šalių (*prieinamumas*), užtikrinti nenutrūkstamą energijos perdavimą vidiniais ir išoriniais kanalais bei infrastruktūra (*pasiekiamumas*), visuomenės palaikymą, apsisprendimą, kokios rūšies energija turėtų būti plėtojama, ir kainas, kurios būtų priimtinos verslui ir kitiems vartotojams (*įperkamumas*).

Ilgą laiką Lietuvos energetikos sektorius buvo itin priklausomas nuo Rusijos dėl ribotų infrastruktūros galimybių užsitikrinti energijos išteklius alternatyviais importo keliais. Tačiau pradėjus veikti suskystintų gamtinių dujų terminalui (2014 m. pabaigoje) ir įrengus elektros jungtis su Švedija ir Lenkija (2016 m.) Lietuva gerokai padidino savo energetinį saugumą bent jau infrastruktūros (prieinamumo ir pasiekiamumo) prasme.

Vis dėlto, net ir užsitikrinus galimybes gauti naftos, dujų ir elektros iš kitų šalių, prekyba Rusijos energijos ištekliais išliko labai intensyvi. Dar 2020 m., remiantis Eurostato duomenimis, bendras Lietuvos energijos importo priklausomybės lygis buvo vienas didžiausių ir siekė 74,9 proc. (ES vidurkis – 57,5 proc.). Dar liūdnėsnė situacija buvo vertinant priklausomybę nuo Rusijos importo, palyginti su visa bendra šalyje sunaudota energija (angl. *gross available energy*): šis rodiklis 2020 m. siekė net 96,1 proc. (visų pirma dėl importuojamos rusiškos naftos, kuri perdirbama „Mažeikių naftoje“, o didelė dalis gautų naftos produktų buvo eksportuojami).

Visgi jau 2022 m. pavasarį buvo imtasi priemonių rusiškas dujas, anglį, naftą ir elektrą pakeisti importu iš kitų šalių. Dalį šių sprendimų priėmė verslo įmonės (pvz., „PKN Orlen“ 2022 m. pavasarį paskelbė, jog nebenaudos rusiškos naftos „Mažeikių naftoje“). Kai kurie jų buvo susiję su ES ir JAV nustatytais ekonominėmis sankcijomis Rusijos bankams (pvz., elektros energijos biržos operatorė „Nord Pool“ 2022 m. gegužę priėmė sprendimą stabdyti prekybą rusiška elektra iš vienintelės jos importuotojos Baltijos šalyse įmonės „Inter RAO“). Tai tapo pretekstu Lietuvos energetikos ministerijai paskelbti, jog nuo 2022 m. gegužės 21 d. Lietuvoje nebelieka naftos, dujų ir elektros importo iš Rusijos.

Vis dėlto techniškai tai ne visai tiesa. Energijos srautai iš Rusijos nėra visiškai nutraukti. Formaliai vis dar fiksuojamas elektros ir dujų importas iš Rusijos. Visgi bemaž visas jų kiekis eksportuojamas į Kaliningrado sritį, t. y. faktiškai vyksta dujų tranzitas ir labai nedidele dalimi elektros energijos tranzitas ar techninių srautų balansavimas. Pagal Lietuvos statistikos duomenis faktinis žalios naftos importas iš Rusijos nutrūko 2022 m. balandžio mėn. (per pirmuosius tris 2022 m. mėnesius buvo importuota 1,4 mln. tonų naftos), o 2022 m. rugpjūtis buvo paskutinis mėnuo, kuomet į Lietuvą buvo importuojamos rusiškos anglys. Nuo 2022 m. gegužės mėn. beveik nefiksuojamas elektros importas (per pirmuosius penkis 2022 m. mėnesius buvo importuota 754 GWh elektros iš Rusijos). Tačiau ir toliau iš Rusijos į Lietuvą importuojamos suskystintos naftos dujos – per 2023 m. sausį–liepą į Lietuvą importuota 40,5 tūkst. tonų suskystintų naftos dujų (dažniausiai naudojamų transporte). Jų srautas net padidėjo, palyginti su laikotarpiu iki 2022 m. vasario mėn., nes šis energijos išteklius nėra įtrauktas į sankcijų sąrašą. Kita vertus, visame energijos balanse suskystintos naftos dujos sudaro nereikšmingą dalį, todėl faktiškai šio pokyčio negalima laikyti darančiu įtaką Lietuvos priklausomybei nuo Rusijos.

1 lentelė. Importo iš Rusijos dalis visos sunaudojamos energijos struktūroje, 2020

	Iš viso	Gamtinės dujos	Nafta	Anglys
Europos Sąjunga (27 valstybės)	24,4 %	41,1 %	36,5 %	19,3 %
Lietuva	96,1 %	50,5 %	202,7 %	69,1 %

Šaltinis: Eurostatas, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/24/EnergyMixDependencyImports_25-03-2022.xlsx

2 pav. Gamtinių dujų importas ir eksportas į Rusiją, 2022–2023 m.

Šaltinis: Lietuvos statistikos portalas, Kuro ir energijos rūšių importas ir eksportas

Dujų prekyba su Rusija, nors ir faktiškai vykstanti tranzito principu, vis dar leidžia teigti, jog Rusija išlaiko įtaką šiai sričiai. Lyginant faktinius dujų prekybos duomenis 2023 m. sausio–liepos mėn., matyti, jog iš Rusijos buvo importuota 13 209 GWh dujų (tai sudaro 38,3 proc. viso Lietuvos gamtinių dujų importo), o eksportuota – 13 408 GWh (52,2 proc. viso gamtinių dujų eksporto). Nors faktinė prekyba dujomis su Rusija ir nedaro tiesioginio poveikio Lietuvos energijos poreikiams, ji gali tapti politinio spaudimo pretekstu, panašiai kaip ir kitų prekių tranzitas į Kaliningradą, sukėlęs nemažai įtampos 2022 m. viduryje. Taigi dujų sektoriuje Rusijos įtaka išlieka – visų pirma per netiesioginį Lietuvos įsipareigojimą užtikrinti dujų tranzitą į Kaliningrado sritį. Be to, dujų tranzitas apkrauna Lietuvos dujų infrastruktūrą, jai reikia atitinkamos priežiūros (per visus 2022 m. „Amber Grid“ valdomą Lietuvos dujų perdavimo sistemą [transportuota 64 TWh dujų](#), iš jų apie 23 TWh, arba apie 36 proc., sudarė tranzitas į Kaliningrado sritį).

Turint galvoje, kad bendroje dujų prekybos apyvartoje (importas + eksportas), 2023 m. pirmo pusmečio duomenimis, dujų prekyba su Rusija sudaro apie 45 proc., Rusijos įtaka Lietuvos dujų prekybos apimčiai turėtų būti vertinama 4,5 balo.

Kita vertus, šios sąsajos gali būti vertinamos kaip abipusė priklausomybė – Kaliningrado aprūpinimas dujomis vis dar didžiąja dalimi priklauso nuo tranzito per Lietuvą, Rusijos eksklavo elektros energijos gamyba taip pat užtikrinama deginant dujas, tad Lietuva savotiškai turi potencialų svertą, jei, tarkime, Rusija nuspręstų vienašališkai atjungti Baltijos šalis nuo IPS/UPS sistemos.

Elektros sektoriuje prekyba per biržą formaliai nevyksta, tačiau egzistuoja elektros mainai dėl sisteminių poreikių. Visgi elektros importo ir eksporto skaičiai yra nedideli: importas iš Rusijos 2023 m. sausio–liepos mėn. sudarė 18 GWh (0,3 proc. viso elektros importo), o eksportas – 95 GWh (arba 5 proc. viso Lietuvos elektros eksporto). Bendroje prekybos elektra apyvartoje Rusijos dalis tesudarė 1,5 proc. Atitinkamai dėl elektros sektoriuje išliekančios prekybos su Rusija galima skirti 0,2 balo.

Naftos sektoriuje prekyba nevyksta, „Mažeikių nafta“ jau pernai persiorientavo į tiekimą iš kitų šalių. Jokių naftos produktų į Rusiją taip pat nėra tiekiami. Kita vertus, atsižvelgiant į nedidelius naftos produktų importo iš Rusijos kiekius, šio energetikos sektoriaus priklausomybės nuo Rusijos įvertis yra 0,1 balo.

Bendras energetikos sektoriaus priklausomybės nuo Rusijos vertinimo pagal prekybos apimtį vidurkis – 1,6 balo.

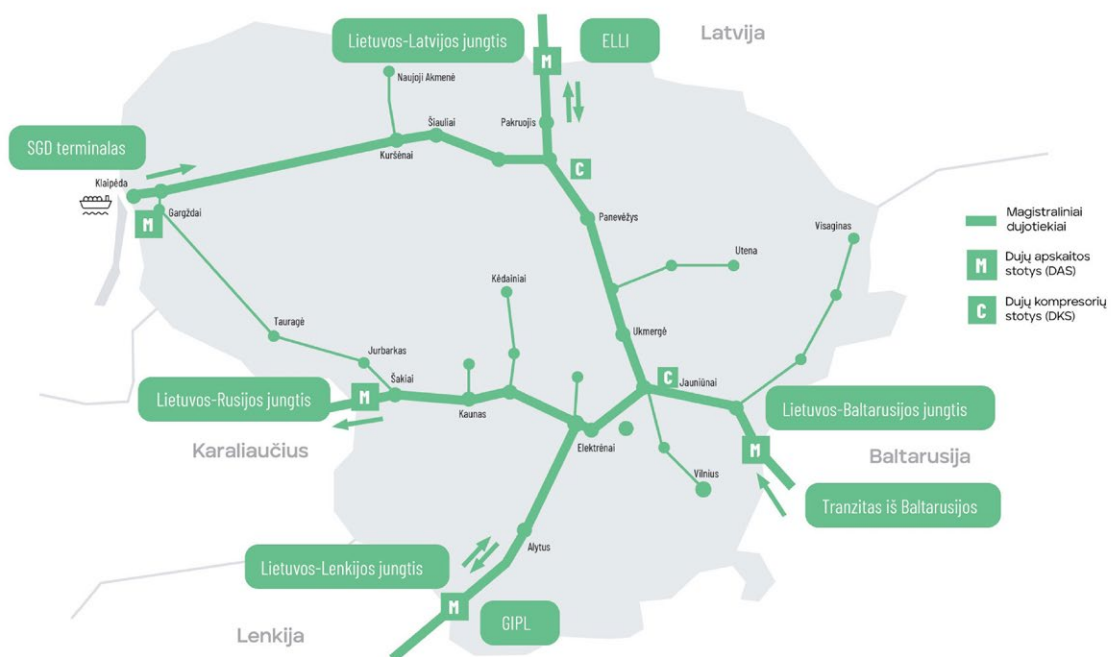
Energetinės infrastruktūros ir subjektų sąsajos su Rusija

Lietuva nuėjo ilgą kelią kurdama alternatyvas Rusijos energetikos infrastruktūrai ir atsisiedama nuo Rusijos energetikos sektoriaus bendrovių įtakos. Vienas svarbiausių pokyčių įvyko dar 2014 m., kada galutinai buvo įgyvendintas trečiasis ES energetikos teisės aktų paketas, buvo atskirtos dujų tiekimo, transportavimo ir skirstymo įmonės, o Rusijos „Gazprom“ turėtos „Lietuvos dujų“ akcijos išpirtos Lietuvos valstybės. Suskystintų gamtinių dujų terminalas nuo 2014 m. pabaigos leido pirmą kartą importuoti dujas ne iš Rusijos.

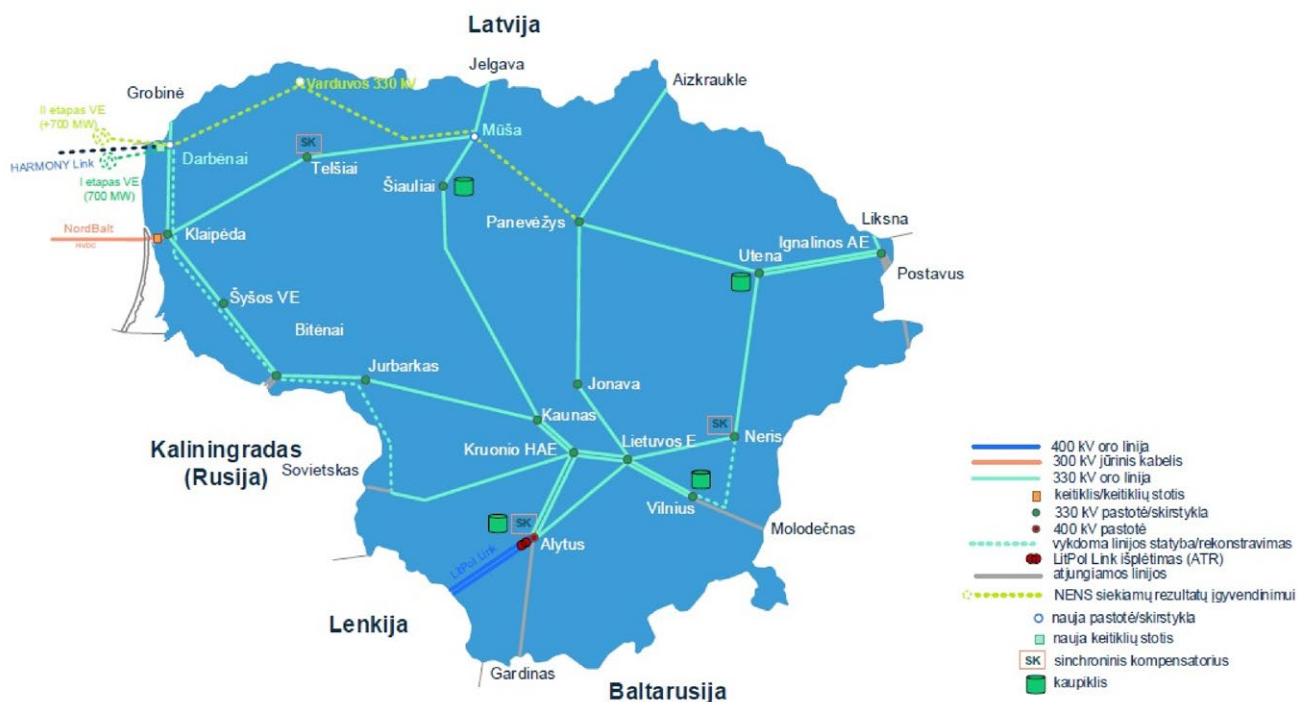
Vis dėlto gana ilgą laiką Rusijos energetikos sektoriaus bendrovės turėjo nemenką įtaką Lietuvos energetikos rinkoje – nuo tiesiogiai valdomų energetikos objektų (pvz., „Gazprom“ iki 2012 m. turėjo 99,5 proc. Kauno termofikacinės elektrinės akcijų) iki gana nemažos rinkos dalies elektros sektoriuje – dar 2021 m. II pusmetį didmeninėje elektros rinkoje dominavo „InterRAO Lietuva“ (61,6 proc. viso elektros pardavimo didmeninėje rinkoje ir apie 12 proc. mažmeninėje rinkoje). Nors formaliai didžioji dalis „InterRAO Lietuva“ akcijų priklauso Suomijos bendrovei „RAO Nordic OY“, pastaroji buvo valdoma Rusijos elektros energijos gamintojos „INTER RAO UES“.

Kalbant apie energetikos infrastruktūros jungtis, Lietuva vis dar susijusi su Rusija. Dujotiekių sistemoje dvi iš penkių jungčių (arba įėjimo ir išėjimo taškų) faktiškai priklauso nuo Rusijos: tai Lietuvos–Baltarusijos jungtis, per kurią patenka dujos, skirtos Kaliningrado sričiai, ir Lietuvos–Rusijos jungtis. Elektros sistemoje iš penkių linijų, vedusių į Baltarusiją, liko dvi faktiškai veikiančios 330 kV linijos, o iš trijų linijų su Kaliningrado sritimi liko dvi 330 kV linijos. Su Lenkija jungia dvi 400 kV jungtys, su Švedija – 300 kV jungtis. Lietuvos elektros sistema vis dar veikia IPS/UPS sistemoje (BRELL žiedo), kurioje elektros dažnis centralizuotai reguliuojamas Rusijoje. Kaip pažymėjo ir daugelis energetikos ekspertų, būtent Lietuvos elektros sistemos funkcionavimas BRELL žiede yra paskutinė likusi rimta priklausomybės nuo Rusijos žymė. Prisijungimas prie kontinentinės Europos tinklų ir veikimas sinchroniniu režimu su Lenkija ir kitomis kontinentinės Europos valstybėmis numatytas 2025 metais.

Nors kaip potenciali grėsmė iš Rusijos vis dar minimas tikslingas Lietuvos (visų Baltijos šalių) atjungimas nuo BRELL žiedo, tai neturėtų reikšmingai destabilizuoti Lietuvos elektros sistemą. Sistemos operatorė „Litgrid“ 2023 m. balandžio mėn. atliko izoliuoto darbo bandymą – Lietuvos elektros tinklą atjungė nuo Rusijos kontroliuojamos IPS/UPS sistemos. Šis bandymas patvirtino, jog Lietuva gali užtikrinti stabilų sistemos darbą. Kita vertus, jei atjungimas nuo IPS/UPS sistemos įvyktų anksčiau, nei Lietuva, Latvija ir Estija bus

3 pav. Lietuvos dujų perdavimo sistemos žemėlapis. Šaltinis: ambergrid.lt

4 pav. Lietuvos elektros sistemos ir jungčių žemėlapis. Šaltinis: Litgrid.eu

užbaigusios sinchronizacijos su kontinentine Europa darbus, siekiant stabilios sistemos veikimo gali tecti įjungti brangaus elektros generavimo objektus, o tai gerokai padidintų elektros kainas regione.

Komercinės prekybos nafta, elektra ir dujomis su Rusija nutraukimas gerokai pakeitė ir Rusijos galimybes veikti Lietuvos energetikos rinką per rusiškas įmones ar jų atstovus. Lietuvai atsisakius gamtinių dujų ir elektros tiekimo iš Rusijos, prekybos energijos ištekliais tarpininkai prarado savo pozicijas ir rinkos dalį Lietuvoje. Kai kurie jų vis dar palaiko ryšius Rusijoje, tačiau neturi įtakos energijos išteklių rinkoje Lietuvoje. Kaip pažymėjo kai kurie apklausti energetikos ekspertai, Lietuvoje taip pat užfiksuota atvejų, kuomet investuoti į atsinaujinančiąją energetiką norintys asmenys turi ryšių su Rusijos subjektais, tačiau Lietuvos įstatymų bazė suteikia galimybių rizikingas ar grėsmę keliančias investicijas užkardyti. Visgi pastebima, jog Rusijos subjektai bando dalyvauti strategiškai svarbiuose Lietuvos projektuose per trečiuosius asmenis, neatskleisdami savo sąsajų su jais. Kaip minėjo ekspertai, kai kurie Lietuvos esminės infrastruktūros statymo ir modernizavimo projektų rangovai, subrangovai, tiekėjai gali būti visiškai ar iš dalies, tiesiogiai ar netiesiogiai valdomi Rusijos veikėjų. Papildomas šio pobūdžio grėsmių stebėjimas (pagal Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstaty-

mą) reikalauja papildomo dėmesio ir projektų vystytųjų išteklių, o tai neretai didina projektų sąnaudas, biudžetus, ilgina įgyvendinimo terminus. Kita vertus, kaip minėjo ekspertai, per metus pirkimų komandos turėjo laiko: 1) įvertinti turimą sprendimų ir įrangos rezervą; 2) nustatyti reikiamų priemonių, prietaisų alternatyvas rinkoje; 3) susidėlioti veiksmų planus – nuo rusiškos įrangos pakeitimo iki rinkoje esančių patikimų šalių kilmės alternatyvų.

Apibendrinant apklaustų energetikos ekspertų vertinimus, kokia yra Rusijos įtaka Lietuvos energetikos infrastruktūrai ir subjektams, **gautas 3,8 balo vidurkis**.

Energetikos politikos poveikumas Rusijos įtakai

Rusijos įpročiai ir gebėjimai daryti įtaką nuo jos energetiškai priklausančių valstybių politikai, ypač toliau didinant energetinę priklausomybę, yra užfiksuotas ne vienoje studijoje, oficialiame tyrime ar moksliniame darbe. Priemonės, kuriomis bandoma veikti kitos šalies energetikos politikos kryptį ar konkrečius sprendimus, varijuoja nuo švelnaus spaudimo rinktis pigesnius Rusijos išteklius iki akivaizdžiai korupcinių ar net smurtinių veiksmų. Palyginti neseniai Lietu-

voje taip pat užfiksuota atvejų, kai Rusijos poveikis Lietuvos politikams ir sprendimų priėmimui darytas per įvairius verslo subjektus. Geriausiai žinomi ir gausiausi atvejai, nusipelnę parlamentinių tyrimų ar net vedę į Seimo narių apkaltas, – galimai korupciniai „Dujotekanos“ ryšiai su Lietuvos valdžios atstovais, dar 2007 m. minėti Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto (NSGK) pavišintoje medžiagoje, gautoje iš Valstybės saugumo departamento, ir 2017 m. Seime pradėtas apkaltos procesas Mindaugui Basčiui, kaltintam ir dėl [Rusijos įmonės „Rosatom“ interesų protegavimo Lietuvoje](#).

Skandalingos pastarųjų dešimtmečių istorijos ir mažėjanti faktinė Lietuvos energetinė priklausomybė nuo Rusijos gerokai sumažino galimybes Rusijos veikėjams daryti įtaką ir Lietuvos energetikos politikos sprendimams. Kaip pažymėjo dauguma apklaustų energetikos ekspertų, tiesioginės įtakos Lietuvos politikams beveik neliko. Energetikos sektorius, ypač vertinant valstybines įmones ar asociacijas, siekia kuo didesnio skaidrumo, o keičiantis geopolitinei situacijai sustiprėjo griežta veiklos, interesų valdymo ir patikrų politika energetikos sektoriaus organizacijose.

Kita vertus, ekspertai atkreipė dėmesį, jog Rusijos subjektai jau prieš kelerius metus, norėdami daryti įtaką Lietuvos energetikos politikos sprendimams, rinkosi vykdyti lobistinę veiklą per tarptautines organizacijas ir institucijas – pvz., kėlė prekybos rusiška elektra, Baltijos šalių elektros sistemų sinchronizacijos su KET ir KS srities perspektyvų klausimus. Siekdami savo tikslų Rusijos atstovai ieškojo būdų išnaudoti ryšius su prekybos energijos ištekliais tarpininkais. Manoma, jog šiuo metu Rusijos subjektai turi labai ribotas galimybes vykdyti lobistinę veiklą, tačiau tikėtina, kad jos neatsisakys, maskuos savo interesų atstovavimą.

Dar viena pažeidžiama sritis – Rusijos pastangos ir toliau daryti įtaką energetikos politikos sprendimams pasitelkiant propagandą, manipuluojant visuomenės nuomone. Pavyzdžiui, dažna tema – esą energijos išteklių tiekimo iš Rusijos apribojimas lemia didelę finansinę naštą ir daro labai didelę įtaką ES šalių ekonomikoms.

Kaip teigė ekspertai, marginalinių partijų ir politikų bei dalies paveiktos medijos ir socialinių platformų įtaka visuomenės nuomonei gali būti netiesiogiai siekiama paveikti politinius sprendimus. Tokių informacinių atakų tikslas – sustabdyti arba sukompromituoti energetikos savarankiškumo transformaciją, dažniausiai prisidengiant kainų mažinimo visuome-

nei siekiu, o iš tikrųjų siekiant išlaikyti priklausomybę nuo elektros energijos importo ir importuojamo iškastinio kuro.

Ankstesniais metais pagrindinis tokios dezinformacijos taikiny buvo SGD terminalas. Dabar temos keičiasi – kai kurie ekspertai minėjo, jog informacinių atakų siekis gali būti kompromituoti jūros vėjo parkų projektus ar apskritai perėjimą prie atsinaujinančiųjų energijos šaltinių, šalies dekarbonizaciją ar energijos rinkų liberalizavimą.

Apibendrinus ekspertų vertinimus dėl to, koks šiuo metu yra Lietuvos energetikos politikos poveikimas Rusijos įtakai, gautas 2,5 balo vidurkis.

Įtakos energetinei sferai indeksas	2,6 iš 10
Prekybos energijos ištekliais apimtis	1,6
Energetikos infrastruktūros ir subjektų sąsajos su Rusija (ekspertų vertinimo vidurkis)	3,8
Energetikos politikos poveikimas Rusijos įtakai (ekspertų vertinimo vidurkis)	2,5

Kibernetinė sfera

Įtakos kibernetinei sferai indeksas
5,5 iš 10

Galimybės Rusijos subjektams naudotis Lietuvos vartotojų aparatinės ir programinės įrangos pažeidžiamumais

Lietuvos valstybinių institucijų ir verslo įmonių, taip pat individualių vartotojų kibernetinis saugumas ir dėmesys galimiems kibernetiniams pažeidžiamumams palaipsniui auga. Pastaraisiais metais vyko nemažai kibernetinio saugumo simuliacijų, mokymų, ypač didelis dėmesys buvo skiriamas kritinės infrastruktūros kibernetinio pažeidžiamumo mažinimui. Vis dėlto, kaip pažymi ekspertai, galimybės naudotis programinės ar aparatinės įrangos pažeidžiamumais, ypač gaunant prieigą prie duomenų, išlieka labai didelės. Taip pat akivaizdu, kad Rusijos subjektai aktyviai naudojami šiomis saugumo spragomis – duo-

menys gali būti renkami tiek dėl aparatinės įrangos (pvz., interneto maršrutizatorių) nesaugumo, tiek dėl programinės įrangos (nebūtinai rusiškos kilmės) spragų ar nežinomų funkcijų, kurios leidžia rinkti vartotojų duomenis.

Programinės įrangos nesaugumo pavyzdys – dar 2019 m. Nacionalinio kibernetinio saugumo centro (NKSC) atlikta analizė, atskleidusi, kaip „D-Link“ maršrutizatorių ir komutatorių nuostatos sukuria galimybę nukreipti ir kaupti vartotojų duomenis Rusijos DNS paslaugų sistemose „Yandex.DNS“ ir „SkyDNS“. Nors nėra galimybės gauti tikslių duomenų, kiek Lietuvoje naudojama potencialiai nesaugi aparatinė įranga ar jos komponentai, apklaustų kibernetinio saugumo ekspertų vertinimais, ši problema išlieka labai aktuali – nors saugumo spragos nuolat tikrinamos, jų mastas nėra tiksliai žinomas. Pastaruoju metu šią potencialią priklausomybę ir pažeidžiamumo rizikas didina vis labiau plintantis daiktų interneto, 5G įrangos naudojimas, įvairių programinių papildinių, skirtų bazinėms programėlėms, gausa. Be to, ekspertų teigimu, pastaraisiais metais Lietuvoje gerokai išplito internetinio protokolo televizijos (IPTV) naudojimas, neretai diegiant nepatikimas ar „nulaužtas“ programėles. Ekspertai pažymi, kad Lietuvoje vis dar aukštas programinės įrangos piratavimo lygis, o nemaža dalis nelegalios programinės įrangos patenka iš rusiškų šaltinių. Dažnai tokioje programinėje įrangoje yra integruoti Trojos arkliai, o jais anksčiau ar vėliau pasinaudoja kibernetiniai nusikaltėliai. Ypač sudėtinga kontroliuoti mobiliųjų įrenginių programėles, kurios patenka į „pilkąją zoną“ – nėra aiški jų tikroji kilmė, interneto paslaugų teikėjai ar valstybinės institucijos neturi aiškių rekomendacijų, ar saugu jas naudoti, taip pat neaišku, kurioje valstybėje kaupiami duomenys fiziniuose serveriuose. Tarp tokių programėlių ekspertai dažniausiai minėjo su programėlėmis „Yandex“, „Kaspersky“ ar „Viber“ susijusius įskiepius ar papildomus funkcinius priedus. Svarbu priminti, jog pagal Rusijos įstatymus IT įmonės privalo savo duomenų serverius laikyti Rusijoje, o tai suteikia galimybes Rusijos teisėsaugos, žvalgybos institucijoms lengviau prieiti prie sukauptų duomenų.

Apibendrinus kibernetinio saugumo ekspertų apklausas, kuomet buvo prašoma įvertinti Rusijos subjektų galimybes naudotis Lietuvos vartotojų aparatinės ir programinės įrangos pažeidžiamumais, **gautas 7,6 balo vidurkis**. Tai subjektyvus vertinimas.

Lietuvos valstybinių institucijų ir verslo įmonių priklausomumas nuo rusiškos kilmės programinės ar aparatinės įrangos

Ilgą laiką ne tik privatūs ar verslo vartotojai, bet ir valstybinės institucijos mažai rūpinosi, kokių tiekėjų programinę įrangą naudoja ir kokia saugumo rizika dėl to kyla. Nors rusiškos kilmės mobiliųjų įrenginių programėlės ir kompiuterinės programos populiariausiose programinės įrangos kategorijose niekada nedominavo, kai kuriuose sektoriuose gali būti paplitusi specifinių funkcijų programinė įranga. Be to, ilgą laiką rusiškos kilmės programinė įranga įgaudavo pranašumą dėl mažesnių licencijų kainų, palyginti su vakarietiškos kilmės alternatyvomis. Todėl net ir valstybinėse įstaigose neretai galima aptikti rusiškos kilmės programinės įrangos, kurios licencijos vis dar galioja, nes ji įsigyta prieš kelerius metus. Pavyzdžiui, dar 2018 m. Lietuvos bankas įsigijo „C1 Company“ programinės įrangos licencijas, kurios turėjo galioti iki 2021 m. Lietuvos institucijose buvo paplitusi formų pildymo programinė įranga, kurta bendrovės ABBY: šias formas daugelį metų naudojo Valstybinė mokesčių inspekcija, „Sodra“, Muitinės departamentas ir kitos institucijos.

Tarp dažniausiai ekspertų minimos rusiškos kilmės ar su Rusijos subjektais susijusios programinės įrangos – „Kaspersky“ antivirusinės programos, formų pildymo sistema ABBY, dokumentų valdymo ir buhalterinės programos „1C-Organizacija“ ir turinio valdymo sistema „1C-Bitrix“. Nors, kaip pažymėjo kibernetinio saugumo ekspertai, kritinės infrastruktūros įmonėse rusiškos programinės įrangos iš esmės nebeliko, tačiau kai kurios valstybinės organizacijos ar verslo įmonės dar galbūt naudojasi populiariomis rusiškos kilmės programomis arba laukia, kol pasibaigs jų galiojimo (atnaujinimo) ciklas. Nacionalinio kibernetinio saugumo centro atstovas pažymėjo, kad paprastai, pasibaigus licencijos galiojimui, tiek verslo įmonės, tiek valstybinės organizacijos jau stengiasi pereiti prie vakarietiškos programinės įrangos.

Apibendrinus kibernetinio saugumo ekspertų apklausas, gautas 3,6 balo vidurkis, subjektyviai vertinant, kokią dalį rusiškos programinės įrangos dar gali turėti Lietuvos vartotojai. Pažymėtina, jog valstybinėse institucijose tokios programinės įrangos naudojimas – jau retenybė, tačiau ekspertai teigia, jog verslo įmonės dar neskuba galutinai atsikratyti šių rizikingų programų.

Rusijos galimybės vykdyti kenkėjišką veiklą prieš kritinę Lietuvos IT ir komunikacinę infrastruktūrą

2023 m. spalio mėn. buvo užfiksuoti net du incidentai, kuomet buvo pažeisti duomenų kabeliai, jungiantys Estiją su Suomija ir su Švedija (taip pat buvo pažeistas dujotiekis tarp Estijos ir Suomijos). Nors po pradinių tyrimų įtarimai labiausiai krito ant Kinijos prekybinio laivo, šie incidentai sukėlė nemažą NATO susirūpinimą ir padidino poreikį stiprinti fizinę kritinės infrastruktūros apsaugą jūrose.

Lietuvoje panašių incidentų, dėl kurių būtų tikslingai fiziškai pažeista IT ir komunikacinė infrastruktūra, iki šiol nebuvo. Tačiau ekspertai pabrėžia, jog Rusija gana gerai žino, kurie infrastruktūros elementai, kabeliai ar duomenų apdorojimo centrai turi kritinę reikšmę Lietuvos kibernetinių paslaugų funkcionavimui. Pastarųjų metų vieši duomenys rodo, kad Rusijos žvalgybos ir karinės struktūros skyrė nemažai dėmesio energetinės ir komunikacinės infrastruktūros objektų ir jų galimų pažeidžiamumų fiksavimui – ypač jūrose, kur sunkiau užtikrinti nuolatinį objektų (pvz., kabelių) stebėjimą ar fiksuoti destruktivią veiklą. Nors Lietuvos kibernetinio saugumo ekspertai pabrėžia, jog menkai tikėtina, kad būtų įmanoma visiškai atjungti Lietuvą nuo išorinio pasaulio (visų pirma dėl to, kad turime gana gerai diversifikuotą tinklą), laikinų sutrikdymų teikiant interneto paslaugas rizika išlieka.

Destruktyvi veikla apsunkinant interneto paslaugų teikimą, įsibraunant į neviešas duomenų sistemas ar perimant interneto svetainių kontrolę vyksta nuolat – tai iš esmės yra nuolatinis nedidelio intensyvumo kibernetinis karas. Ekspertai pažymi, kad valstybinės institucijos ar verslo įmonės gerina savo įgūdžius neutralizuoti kibernetinius išpuolius, tačiau daliai Lietuvos subjektų vis dar trūksta pasirengimo šioje srityje.

Po 2022 m. vasario 24 d. karinės invazijos į Ukrainą Lietuvos kibernetinėje erdvėje itin didelių pokyčių neįvyko – kaip teigiama 2022 m. Nacionalinėje kibernetinio saugumo ataskaitoje, užregistruotų kibernetinių incidentų skaičius (apie 4 000) išliko panašus kaip ir 2021 m. Vis dėlto yra užregistruota ir itin masyvių išpuolių. Pvz., 2022 m. birželio pabaigoje NKSC fiksavo didžiulę DDoS ataką prieš viešąjį ir privatųjį sektorius bangą. Iš viešų šaltinių buvo surinkta informacija apie bandymus paveikti ne mažiau kaip 137 viešai pasie-

kiamas interneto svetaines. Atsakomybę už vykdytas atakas prisiėmė Rusijos Federacijos politiką palaikanti įsilaužėlių grupuotė. 2022 m. liepos mėn. „Ignitis grupė“ pranešė patirianti didžiausią kibernetinę ataką per dešimtmetį. Buvo užblokuota ESO svetainė, o atsakomybę už kibernetinį išpuolį prisiėmė su Rusijos žvalgyba siejama grupuotė „Kill-net“.

2023 m. kibernetinių incidentų padaugėjo prieš NATO viršūnių susitikimą Vilniuje. NKSC skaičiais, kibernetinių atakų skaičius NATO viršūnių susitikimo metu išaugo iki 3 kartų. Įsilaužus į vienos lietuviškos regioninės radijo stoties ir prekybos centro „Panorama“ IT sistemas buvo paleistos prieš NATO ir ginklų tiekimą Ukrainai nukreiptos žinutės. Prieš NATO viršūnių susitikimą ir jo metu vyko ir gana masyvios DDoS tipo atakos. Tarp patiriančiųjų šias atakas buvo paminėtos „City service“, „Akropolis“, „Orlen Lietuva“, „Linas Agro“, Govilnius.lt svetainės, taip pat naujienu agentūra BNS, 15min, alfa.lt, „m.Ticket“ paslaugos. Nors viešai nebuvo skelbta, kibernetinio saugumo ekspertai interviu minėjo, jog NATO viršūnių susitikimo metu buvo „labai rimtų bandymų“ sutrikdyti ir oro erdvės navigacines sistemas, ir išpuolius prieš kritinės infrastruktūros objektus. Vis dėlto šie kibernetiniai išpuoliai buvo suvaldyti ir įtakos NATO viršūnių susitikimo organizavimui nepadarė.

Vienas iš nemaloniausių incidentų, susijusių su NATO viršūnių susitikimu, – jau po jo viešai pasirodžiusi informacija apie tariamai perimtus maršrutus, grafikus ir kitas saugumo priemones, kurios buvo taikytos Vilniuje planuojant ir įgyvendinant svečių logistiką. Tokiais duomenimis, mažiausiai 29 failais, dalijosi grupuotė, pasivadavusi „From Russia with love“.

Visi šie incidentai patvirtina, jog su Rusijos vyriausybe siejami subjektai nuolat seka, fiksuoja kibernetinės erdvės silpnąsias vietas ir aktyviai jomis naudojasi, siekdami sutrikdyti IT ir komunikacinių paslaugų teikimą. Nors šiais pažeidžiamumais sąlygiškai gali naudotis ne tik Rusija, būtent jos agresyvus elgesys kelia Lietuvai daugiausiai bėdų. Ši priklausomybė nuo Rusijos priklauso aštriosios įtakos tipui, destruktiviam poveikiui. Kita vertus, didelė dalis galimų kibernetinio saugumo pažeidžiamumų yra tarsi nematoma ledkalnio dalis po vandeniu – kibernetinio saugumo ekspertai pabrėžė, jog daugeliu atvejų iki šiol Lietuvoje fiksuoti incidentai galėtų būti prilyginti testavimui ar pažeidžiamumo lygio tikrinimui. **Apibendrintu ekspertų vertinimu, šios srities Rusijos poveikis įvertintas 7,7 balo.**

Rusijos kapitalo ar susijusių įmonių reikšmė Lietuvos IT ir komunikacinių paslaugų sektoriuje

Lietuvos IT ir komunikacijų sektoriuje dominuoja Vakarų šalių kapitalo įmonės (didžiausios iš jų – „Telia“, „Bitė“, „Tele2“, duomenų apdorojimo, interneto serverių segmente – „Hostinger“, ryšių įrangos segmente – „Teltonika Networks“ ir t. t.). Ekspertų vertinimu, Lietuvoje nėra reikšmingų Rusijos kapitalo ar susijusių įmonių, veikiančių IT ir komunikacinių paslaugų sektoriuje. Kita vertus, kai kurie ekspertai minėjo, jog pavienių asmenų, einančių reikšmingas pareigas didelėse IT ir komunikacijų bendrovėse, biografijoje galima rasti ryšių su Rusija ar Rusijos subjektais, tad potencialiai galėtų egzistuoti kokie nors „rusiškos įtakos“ kanalai. Vis dėlto tokių asmenų poveikį Lietuvoje veikiančių bendrovių veiklai gali įvertinti nebent žvalgybos tarnybos, todėl šiame tyrime į tai nėra orientuojamasi.

Rusijos kapitalo įmonės ar Rusijos investuotojai Lietuvoje nėra visiškai neįprastas reiškinys. Vienas iš ekspertų minėtų pavyzdžių – programine įranga prekiaujanti įmonė „Squalio Lietuva“, kurios didžiąją dalį apyvartos sudaro „Microsoft“, „Cisco“, „Symantec“ ir kitų bendrovių programinės įrangos licencijos (2022 m. „Squalio Lietuva“ apyvarta viršijo 12 mln. eurų). „Squalio“ įmonių grupė (veikiančią ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje, Estijoje, Kazachstane, Baltarusijoje) 2021 m. įsigijo su Rusijos kapitalu siejama įmonė „Softline“ – viena didžiausių prekiautojų programine įranga Rusijoje (2020 m. įmonės grupės apyvarta siekė apie 2 mlrd. JAV dolerių). 2022 m. spalio mėn. „Softline“ sukūrė naują prekės ženklą „Noventiq“ ir Londono vertybinių popierių biržoje pradėjo platinti pirminius viešus akcijų siūlymus. Pagrindinis „Noventiq“ akcininkas – Rusijos verslininkas Igor Borovikov. Vis dėlto „Noventiq“ formaliai negalėtų būti vadinama Rusijos įmone (nors 1993 m. buvo įsteigta Rusijoje), nes jau senokai yra virtusi tarptautine korporacija.

Ekspertai, paprašyti įvertinti galimą Rusijos įtaką per kapitalo investicijas į Lietuvos IT ir komunikacijų sektorių, **vidutiniškai skyrė 3,1 balo**.

Subjektyvus atsakomybės už Lietuvos kibernetinius incidentus priskyrimas Rusijai

Atsakomybės (arba priskyrimo) problema kibernetinėje erdvėje yra iki šiol vienas sudėtingiausių klausimų, vertinant kibernetinius išpuolius ir jų daromą žalą. Nors techniškai galima surinkti nemažai duomenų ir galiausiai atsekti išpuolių vykdytojus, iki šiol gana retai atsakomybė už kibernetinius išpuolius priskiriama konkrečiai valstybei ar valstybės institucijoms. Dažniausiai to vengiama dėl politinių sumetimų – pripažinus, jog kuri nors valstybė tikslingai sukėlė žalą kibernetinei infrastruktūrai ar duomenims, tektų spręsti ir baudmės klausimą. Politine prasme tai gali lemti rimtą eskalaciją. Todėl daugeliu atvejų, net ir pateikus įrodymų, kaip valstybinės institucijos yra susijusios su kibernetinių išpuolių organizavimu, teisiškai ar politiškai įpareigojantys atsakomybės reikalavimai nėra tęsiami.

Lietuvoje formaliai taip pat nėra fiksuota teisiųjų procesų tiesiogiai prieš Rusijos vyriausybę ar institucijas, priskiriant atsakomybę už kibernetinius išpuolius. Kita vertus, ekspertai bendrai sutaria, jog didelė dalis kibernetinių incidentų, visų pirma tų, kurių tikslas – ne pasipelnyti, o tiesiog sutrikdyti IT paslaugų teikimą, perimti interneto svetainių kontrolę ar internete platinti dezinformacines žinutes, dažniausiai kildinami iš Rusijos (ir kai kuriais atvejais – Kinijos). Anot ekspertų, rusai (ar su Rusija siejamos įsilaužėlių grupuotės) dažnai net nebando labai slėpti savo ketinimų ir viešai prisiima atsakomybę už duomenų perėmimus ar kitus kibernetinius incidentus.

Apibendrintu ekspertų vertinimu, apie 50 proc. kibernetinių incidentų, nukreiptų prieš Lietuvos valstybines institucijas ar kritinę infrastruktūrą, gali būti siejami su Rusija. **Vidutinis šios srities ekspertų vertinimas – 5,2 balo.**

Įtakos kibernetinei sferai indeksas	5,5 iš 10
<i>Ekspertų vertinimo vidurkiai (pagal 10 balų skalę: 1 – visiškai nėra jokios įtakos, 10 – maksimali priklausomybė nuo Rusijos)</i>	
Galimybės Rusijos subjektams naudotis Lietuvos vartotojų aparatinės ir programinės įrangos pažeidžiamais	7,6
Lietuvos valstybinių institucijų ir verslo įmonių priklausomumas nuo rusiškos kilmės programinės ar aparatinės įrangos	3,6
Rusijos galimybės vykdyti kenkėjišką veiklą prieš kritinę Lietuvos IT ir komunikacinę infrastruktūrą	7,7
Rusijos kapitalo ar susijusių įmonių reikšmė Lietuvos IT ir komunikacinių paslaugų sektoriuje	3,1
Subjektyvus atsakomybės už Lietuvos kibernetinius incidentus priskyrimas Rusijai	5,2

Informacinė sfera

Įtakos informacinei sferai indeksas

2,2 iš 10

Rusijos vykdomos informacinės kampanijos prieš Lietuvą

Rusija jau seniai vykdo tikslingas informacines operacijas ir kampanijas prieš Lietuvą (ir kitas šalis), kuriomis siekia kompromituoti Lietuvos institucijas, Lietuvos narystės ES ir NATO privalumus, atskirus Lietuvos politikus, didinti visuomenės nepasitenkinimą valdžia ar tiesiog skatinti visuomenės susipriešinimą, protesto potencialią ir polinkį į sąmokslo teorijas. Šios informacinės kampanijos ir operacijos vis dažniau vykdomos neoficialiais kanalais – socialinių medijų platformose (ypač naudojantis netikromis paskyromis, taikantis į uždaras temines grupes) ar interneto svetainėse, kurių kilmė neaiški, o viešumas labai ribotas. Vis dėlto tokios kampanijos ir operacijos gali turėti poveikį atskiroms visuomenės grupėms, ypač toms, kurios yra linkusios netikėti oficialia informacija ir valstybės institucijomis.

Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas (taip pat kai kurios organizacijos, pvz., Debunk.eu) vykdo informacinių išpuolių stebėseną ir registruoja unikalius informacinius atvejus. Unikalus informacinis atvejis – tai pirminis, faktologinis, autorinis ar kitoks informacinės sklaidos atvejis, kuriame ryškūs dezinformacijos, manipuliacijos, melagingos informacijos ar kitos apgaulės technikos bruožai. Tai vienas iš bazinių rodiklių, rodančių Rusijos pastangų vykdyti informacines operacijas ir kampanijas intensyviai. Kita vertus, vertinant auditorijų pasiekiamumą, vien unikalų atvejų skaičiaus nepakanka, svarbus ir pasidalijimų efektas.

2022 m. Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas užfiksavo 4999 unikalius informacinius atvejus. Per pirmuosius dešimt 2023 m. mėnesių (iki 2023 m. spalio 31 d.) užfiksuota 2815 unikalų priešiškos informacinės veiklos atvejų. Pastebėta, jog nuo 2023 m. liepos mėnesio, pasibaigus NATO viršūnių susitikimui Vilniuje, Rusijos ir Baltarusijos dezinformacijos atvejų skaičius nuosekliai mažėjo. Ekspertų vertinimu, tai galėjo būti dėl Rusijos

patiriamų nesėkmių kare prieš Ukrainą (pastangos perkeltos Rusijos visuomenės dėmesio ir palaikymo išlaikymui), taip pat dėl artėjančių rinkimų Rusijoje.

2023 m. dominavo šios pagrindinės temos: karas Ukrainoje (bendra tema, apimanti daug potemių, pvz., Vakarų, taip pat Lietuvos karinė pagalba Ukrainai, dezinformacija, jog Ukrainoje kariauja NATO kariai, ar melagienos apie NATO centrų sunaikinimą, NATO karių žūtis, tariamą nenorą padėti Ukrainai ir kt.); NATO, taip pat NATO ir Rusijos santykiai, NATO viršūnių susitikimas Vilniuje; Lietuvos narystė NATO; Lietuvos ir Baltarusijos santykiai; Lietuvos ir Rusijos santykiai, valstybės valdymas ir santvarka. Šios temos aktyviausiai buvo plėtojamos ir ankstesniais metais.

2023 m. bendra tendencija rodo mažėjantį Rusijos dėmesį Lietuvos informacinei erdvei, tačiau kol kas anksti spręsti, ar tai tik laikinas atsitraukimas. Kaip teigė ekspertai, Lietuvos visuomenė puikiai žino ir supranta, jog Rusija, neskaitant brutalaus karo Ukrainoje, kariauja ir agresyvią informacinę karą prieš mus ir Vakarų civilizaciją, tačiau vis tiek negeba atsisipirti Rusijos baimei. Rusija šią baimę ir sėja propagandiniiais kanalais ir dezinformaciniais metodais, dominuojančiomis žinutėmis, kad karas su Vakarais neišvengiamas, pirmiausia bus puolamos Baltijos šalys, taip pat kad NATO (Vakarai) išprovokuos Rusiją branduoliniam smūgiui ir III pasauliniam karui. Ekspertų vertinimu, bendras **Rusijos įtakos Lietuvos informacinei erdvei įverčio vidurkis yra 3,5 balo.**

Rusijos kontroliuojamų informacinių kanalų skaičius ir auditorija Lietuvoje

Tarp Rusijai nustatytų sankcijų 2022 m. buvo ir Rusijos propagandinių televizijos kanalų transliacijos draudimas: ES Taryba paskelbė sankcijas Rusijos propagandiniams televizijos kanalams RT („Russia Today“), „Sputnik“, „Rossiya RTR“ / „RTR Planeta“, „Rossiya 24“ / „Russia 24“, „TV Centre International“, NTV / „NTV Mir“, „Rossiya 1“, REN TV, „Pervyi Kanal“. Šių kanalų retransliacija buvo uždrausta ir Lietuvoje.

Dar vienas žingsnis į bemaž visišką Rusijos režimo kontroliuojamos žiniasklaidos transliacijų uždraudimą Lietuvoje buvo žengtas 2023 m.: kovo 8 d. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (LRTK) priėmė

sprendimą duoti privalomus nurodymus interneto paslaugų teikėjams panaikinti galimybę pasiekti IP adresus, kuriais sudaroma galimybė žiūrėti Rusijos propagandinius kanalus, o už tarptautinių sankcijų pažeidimus numatyta administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto Rusijos kanalus Lietuvoje galima žiūrėti per įvairias interneto svetaines arba IPTV priedėlius – pastarieji gana populiarūs tarp rusakalbės auditorijos.

Kaip pažymima 2022 m. LRTK ataskaitoje, informacijos kanalų auditorijos tyrimus vykdanči bendrovė „Kantar“, atlikusi visuomenės nuomonės apklausas, nurodo, jog rusų kalba retransliuojamų (rusiškų) televizijos programų žiūrėjimo įpročiai Lietuvoje pasikeitė. Rusų kalba retransliuojamos Lietuvoje programos prarado apie puse savo auditorijos: 50 proc. respondentų, kurie anksčiau jas žiūrėdavo, nurodė daugiau nežiūrintys, jose pateikiamą informaciją vertino kaip nepatikimą, pabrėžė, kad jose pateikiama daug propagandos ir dezinformacijos. 60 proc. anksčiau žiūrėjusių tokią programą gyventojų jų nepasigedo. Tiesa, dar 2022 m. viduryje kai kuriuos Rusijos televizijos kanalus retransliavo regioninės kabelinės televizijos. Nors ir šiuo metu rusiškų kanalų dar galima rasti kai kuriuose kabelinių ar skaitmeninių televizijų programų paketuose, jų dalis visoje pasiūloje yra itin maža.

Dėl Rusijos agresijos Ukrainoje ir jos kontroliuojamų portalų skleidžiamos dezinformacijos ir propagandos 2022 m. kovo 9 d. Lietuvos radijo ir televizijos komisija įspėjo 60 interneto svetainių pašalinti tokią informaciją per penkias dienas. Interneto žiniasklaidos asociacija kaip nepatikimas įvardijo svetaines sputniknews.lt, sputniknews.ru, ekspertai.eu, lenta.ru, tvzveda.ru ir dar keletą interneto svetainių. Taip pat buvo prašoma riboti informaciją svetainėse, kurios registruotos Lietuvoje, tačiau dažnai skelbdavo rusišką propagandą (pvz., laisvaslaikrastis.lt, bukimevieningi.lt, musutv.lt (ši svetainė užblokuota), ausra.ifo, kazimierasjuraitis.lt, nepriklausomizurnalistsai.eu, 3min.lt, 20min.lt). Dalis šių svetainių tiekiamos informacijos buvo skelbiama ne tik lietuvių, bet ir rusų kalba. Dauguma jų šiuo metu nepasiekiamos.

Tačiau vis dar yra prieinamų interneto svetainių, per kurias galima skaityti Rusijos žiniasklaidos portalus. Viena tokių yra rubaltic.ru, prieinama ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Baltijos šalyse. Trys populiariausi Lietuvoje rusiški interneto portalai yra ria.ru, lenta.ru ir rbr.ru.

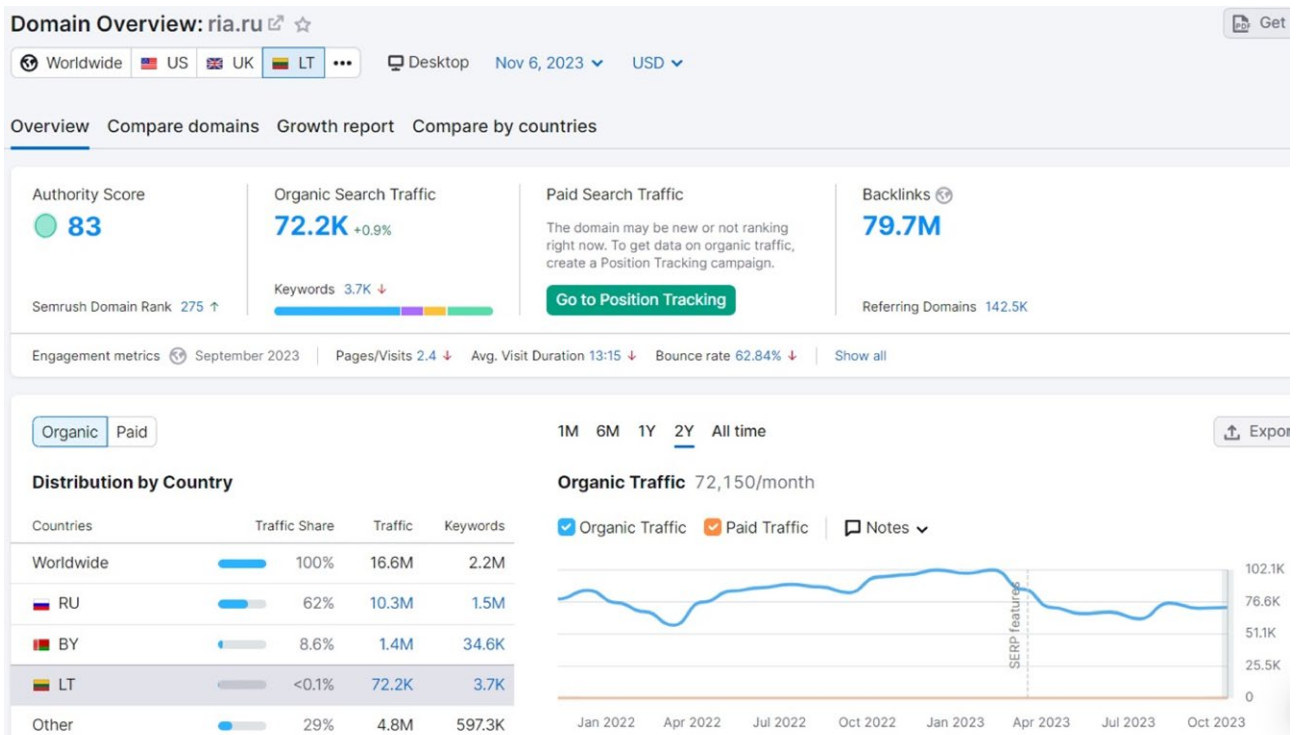
2 lentelė. Rusiškų televizijos kanalų auditorija Lietuvoje, 2018–2022 m.

Metai	Televizijos kanalai					Televizijos auditorijos dalis	
	PBK	„NTV Mir Lietuva“	„REN Lietuva“	TNT	„Dom Kino“	„New Time Media“	TNT
2022*						-	-
2021	6,3	4,6	3,7	2,7	2,4	4,8	0,5
2020	7,3	5,8	4,6	2,8	2,8	5,8	0,6
2019	7,1	6,1	3,8	2,5	2,5	5,5	0,4
2018	7,6	6,0	3,9	0,7	0,4	4,9	0,1

Šaltinis: „Kantar“

* – dėl Rusijai nustatytų sankcijų rusiškų kanalų Lietuvos teritorijoje transliacijos negalimos.

5 pav. Rusijos naujienų portalo ria.ru vartotojų srautas Lietuvoje

Šaltinis: <https://www.semrush.com/>

Portalas ria.ru iš minėtų trijų Lietuvoje turi didžiausią auditoriją – vidutinis 2023 m. mėnesio srautas buvo 72 000. Pastebima, kad 2022 m. vasario–balandžio mėnesiais srautas buvo sumažėjęs, tačiau vėliau ne tik grįžo į pradinį lygį, bet ir išaugo iki 102 000 vartotojų per mėnesį (2023 m. sausio mėn. duomenys).

Portalo lenta.ru vidutinis srautas 2022 m. buvo 51 297. Prasidėjus karui jungimusi prie šio portalo skaičius išaugo. 2023 metų tendencijos priešingos – nuo balandžio mėnesio prisijungimų srautas sumažėjo 10 000, o rugsėjo mėnesį buvo likę apie 31 000 vartotojų.

Portalas rbr.ru iš nagrinėjamųjų lankomas mažiausiai – 2022 m. vidutinis mėnesio lankomumas buvo 19 250. 2023 metų rodiklis – apie 16 000.

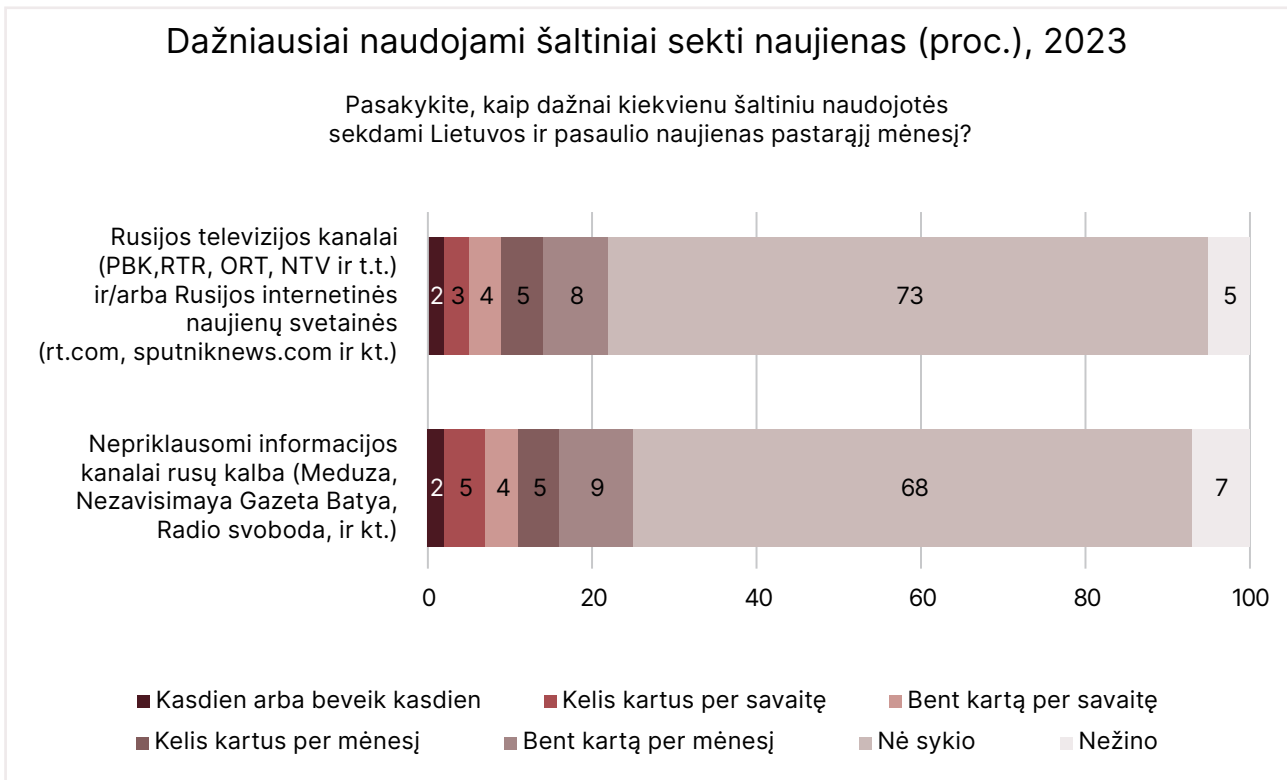
Nors lietuviškos internetinės auditorijos tyrimų bendrovės (pvz., GEMIUS) rusiškų svetainių neaudituoja, pažymima, kad prisijungimų iš Lietuvos srautas vis dar išlieka reikšmingas. Bendrame interneto sraute tai nėra dideli skaičiai, tačiau Rusijos žiniasklaidos vartojimas Lietuvoje nėra visiškai išsekęs. Galima pagrįstai manyti, kad vidutiniškai per mėnesį rusiškos informacijos portalai susilaukia apie 100–200 tūkst. vartotojų iš Lietuvos.

Apibendrinus potencialią Rusijos informacijos srautų auditoriją Lietuvoje dėl internetinių šaltinių ir IPTV priedėlių naudojimo, skiriami 2 balai.

Rusijos žiniasklaidos vartojimas Lietuvos informacinėje erdvėje

Rytų Europos studijų centro užsakyta 2023 m. rugsėjo mėn. visuomenės nuomonės tyrimų bendrovė „Spinter“ atliko apklausą, kurioje, be kita ko, buvo teirajamasi, kokius informacijos šaltinius naudoja Lietuvos gyventojai. Suprantama, tarp dažniausiai vartojamos žiniasklaidos dominuoja Lietuvos informaciniai kanalai, tačiau vartojama ir Rusijos žiniasklaida. Apibendrinus keletą galimų pasirinkimo variantų pagal Rusijos informacijos šaltinių vartojimo dažnį, galima teigti, jog bent kartą per mėnesį (arba dažniau) oficialius, režimo remiamus televizijos kanalus arba internetines naujienų svetaines seka 22 proc. apklaustų Lietuvos gyventojų (73 proc. visiškai neseka, 5 proc. negalėjo pasakyti). Nesunku numanyti, jog rusų tautybės respondentai Rusijos oficialių kanalų skleidžiama informacija naudoja gerokai dažniau (bent kartą per mėnesį – 65 proc.) nei lietuviai (18 proc.) ar lenkai (25 proc.).

6 pav. Oficialių ir nepriklausomų Rusijos informacijos kanalų naudojimo dažnis, 2023 m.

Šaltinis: RESC Demokratijos tvarumo barometras, „Spinter“, 2023

Verta atkreipti dėmesį, jog nuo 2020 m., kuomet buvo atlikta bemaž identiška apklausa, Rusijos kanalų (televizijos ir internetinių šaltinių) naudojimas pasaulio ir Lietuvos naujienoms sekti sumažėjo maždaug trečdaliu – tuomet bent kartą per mėnesį Rusijos televizijas sekė 36 proc. apklaustųjų, interneto svetaines – 23 proc. Vis dėlto, nepaisant radikalių Rusijos šaltinių ribojimų nuo 2022 m. vasario mėnesio, jų naudojimas Lietuvoje išlieka gana pastebimas.

Įdomu tai, kad nepriklausomus rusiškus informacijos kanalus (pvz., „Meduza“, „Nezavisimaya Gazeta“, „Radio svoboda“ ir kt.) naudoja ir nemaža dalis Lietuvos gyventojų (25 proc. – bent kartą per mėnesį) ir ši gyventojų dalis nuo 2020 m. susitraukė mažiau – prieš kelerius metus bent kartą per mėnesį besinaudojančių tokia žiniasklaida respondentų buvo 29 proc.

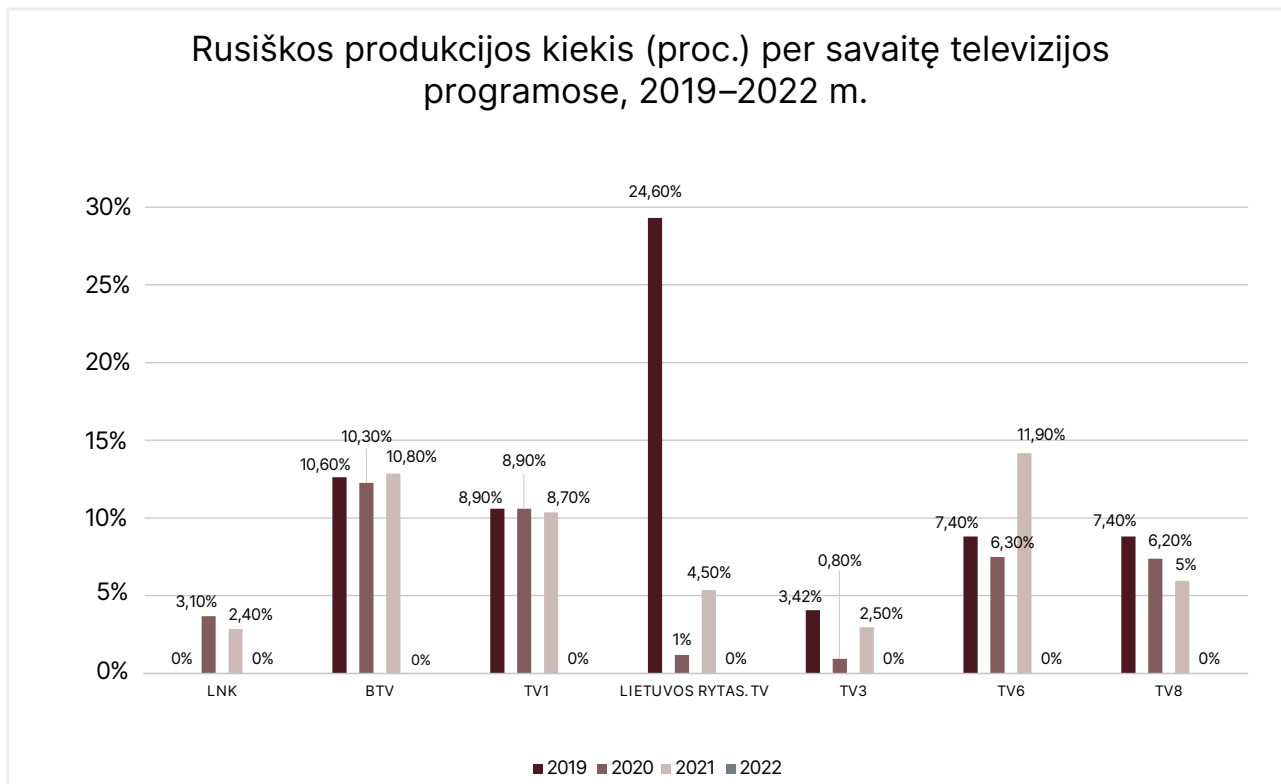
Atsižvelgiant į minėtų apklausų duomenis (oficialios Rusijos žiniasklaidos vartojimo [pročius], **šiai kategorijai skiriama 2,2 balo iš 10 galimų.**

Rusiškos kilmės produkcijos dalis nacionalinėse televizijose

Gana ilgą laiką Lietuvos televizijos nevengdavo į savo programas įtraukti Rusijoje sukurtos produkcijos – serialų, filmų, pokalbio laidų ciklų ir pan. Kurį laiką tokios laidos ar filmai buvo net transliuojami originalo (rusų) kalba, pateikiant vertimą titrais. Vėliau pereita prie garsinio dubliavimo. Lietuvos televizijų atstovai dažniausiai teigėdavo, jog rusiškos kilmės produkcija patraukli tiek auditorijai, tiek kanalui dėl konkurencingų kainų, palyginti su Vakaruose pagaminta panašaus turinio produkcija. Tai lėmė, kad kai kuriose televizijose nemažą dalį, pvz., 2019 m. net iki ketvirtadalio visos transliuojamos produkcijos, sudarė rusiškos kilmės kūriniai.

Rusiškos produkcijos skverbimasis į Lietuvos informacinę erdvę jau senokai Lietuvoje buvo pripažintas potencialia grėsme, todėl prieš dešimtmetį numatyta reguliuoti transliuojamos produkcijos kilmę.

7 pav. Rusiškos televizijos produkcijos dalis nacionaliniuose televizijos kanaluose, 2019–2022 m.

* Televizijos programos, kuriose nėra rusiškos produkcijos: LRT televizija, „LRT Plus“, „Info TV“, „Delfi TV“, 2TV
LRTK tyrimų duomenys

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme jau 2006 m. buvo numatyta, jog televizijos transliuotojai daugiau kaip pusę programos laiko, kuris lieka atėmus laiką, skirtą žinių, sporto, žaidimų, reklamos laidoms, teleteksto paslaugoms ir teleparduotuvei, kai tai įmanoma, turi skirti Europos kūriniams. Vis dėlto televizijos transliuotojai nebuvo griežtai įpareigoti laikytis šių nuostatų. 2017 m. grupė Seimo narių įregistravo įstatymo pataisą, kad daugiau nei pusę televizijos eterio privalomai sudarytų europietiška produkcija. Jų teigimu, 2017 m. kovo mėnesį Lietuvos radijo ir televizijos komisijos (toliau – LRTK) atliktas tyrimas parodė, kad daugiau nei trečdalis (35,5–38 proc.) bendro televizijos programos laiko per savaitę ir maždaug pusę (44–49 proc.) per dieną rusiškai produkcijai skiria du šalies televizijos kanalai.

Nuo to laiko situacija Lietuvos televizijose reikšmingai pakito. LRTK vykdydama stebėseną dėl Europos kūrinių skaičiaus nacionalinėse televizijos programose kartu tikrina ir rusiškos produkcijos kiekį. Jau 2022 m. rusiškos kilmės produkcijos dalis Lietuvos televizijose nukrito iki 0 proc. Kaip teigė LRTK atstovai, 2023 m. visose 12 nacionalinių televizijos programų (LRT televizija, „LRT plus“, „Info TV“, „Delfi TV“, 2TV, LNK,

BTV, TV1, TV3, TV6, TV8, „Lietuvos rytas.tv“) rusiškos kilmės produkcijos faktiškai nebuvo fiksuota. Atitinkamai **šio rodiklio įvertis yra 1 balas**.

Įtakos informacinei sferai indeksas	2,2 iš 10
Rusijos vykdomos informacinės kampanijos prieš Lietuvą (ekspertų vertinimo vidurkis)	3,5
Rusijos kontroliuojamų informacinių kanalų skaičius ir auditorija Lietuvoje	2
Rusijos žiniasklaidos vartojimas Lietuvos informacinėje erdvėje	2,2
Rusiškos kilmės produkcijos dalis nacionalinėse televizijose	1

Visuomenės saugumas

Įtakos visuomenės saugumui indeksas
3,6 iš 10

Visuomenės, arba visuomeninis, saugumas gali būti apibūdinamas kaip visuomenės tapatybės ir funkcionalumo išsaugojimas. Rusijos įtaka visuomenės

funkcionalumui ir tapatybei vertinama pagal veiknius, sukeliančius destruktivius procesus, kurių tikslas – demokratinų vertybių neigimas ir visuomenės susipriešinimas.

Rusijos naratyvų palaikymas visuomenėje

Rytų Europos studijų centro užsakytu 2023 m. rugsėjo mėn. visuomenės nuomonės tyrimų bendrovė „Spinter“ atliko apklausą, kurioje dalis klausimų buvo skirti išsiaiškinti, kiek pritarimo Lietuvos visuomenėje sulaukia tipiški Rusijos naratyvai – prieš Lietuvą, Vakarų šalį ir euroatlantinius aljansus nukreipti teiginiai, kuriais siekiama kelti visuomenės nepasitenkinimą Lietuvos valdžia, euroatlantine orientacija ir demokratinėmis vertybėmis.

Daugiausia palaikymo tarp tipinių Rusijos propagandos naratyvų sulaukė teiginiai, susiję su ekonominės žalos, kurią tariamai dėl konflikto su Rusija patiria Lietuva ar Vakarų šalys, subjektyviais vertinimais. Pavyzdžiui, teiginiui „Konfliktas su Rusija kenkia Lietuvos ekonomikai“ pritaria arba visiškai pritaria daugiau nei 51 proc., teiginiui „Rusijos resursai (pvz., nafta, dujos, metalai) yra būtini ES ša-

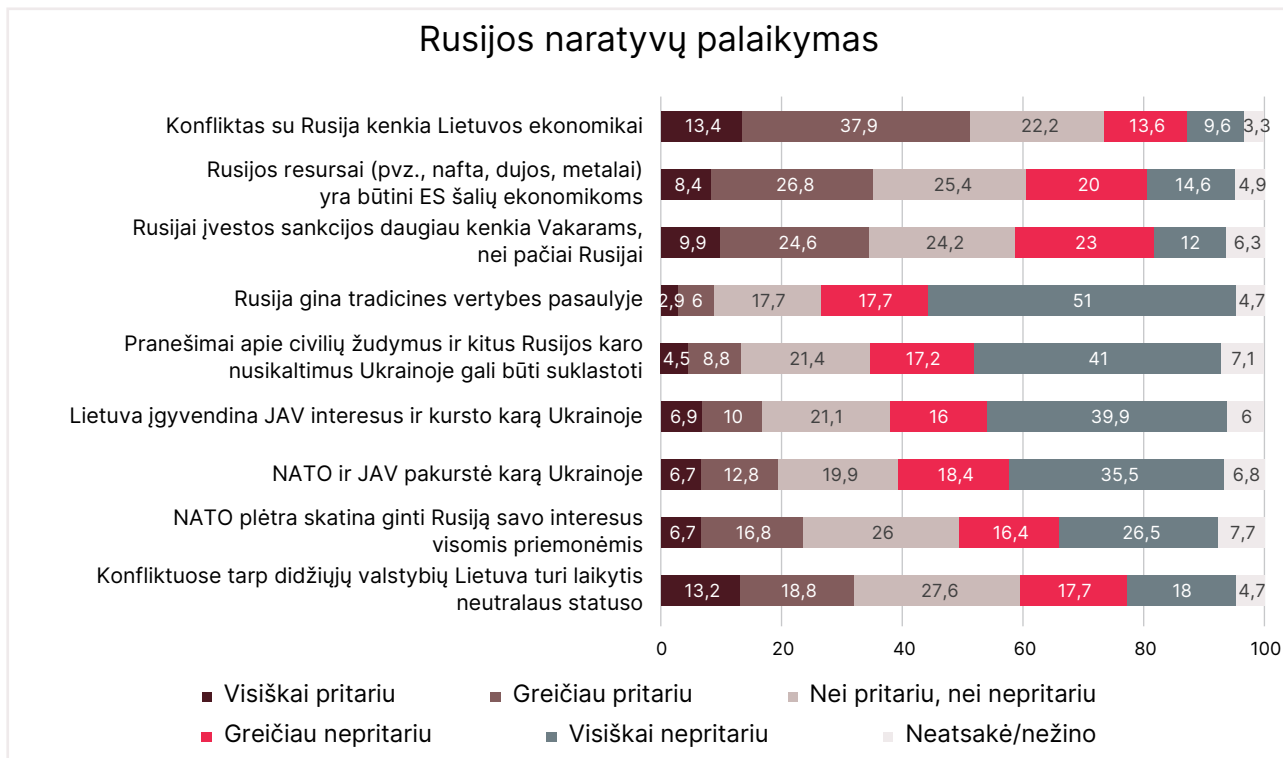
lių ekonomikoms“ – 35 proc., teiginiui „Rusijai įvestos sankcijos daugiau kenkia Vakarams nei pačiai Rusijai“ – 34,5 proc. Mažiausiai pritarimo sulaukė teiginys „Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje“ (8,9 proc.) ir Rusijos mėgstamas naratyvas „Pranešimai apie civilių žudymus ir kitus Rusijos karo nusikaltimus Ukrainoje gali būti suklastoti“.

Bendras pritarimo visiems teiginiams, įtrauktiems į apklausą, vidurkis (t. y. pritariančiųjų arba visiškai pritariančiųjų teiginiams vidutinė suma) buvo 26,1 proc. Atitinkamai **Rusijos naratyvų palaikymo Lietuvos visuomenėje balas – 2,6.**

Pritarimo demokratinėms vertybėms lygis

Demokratinės visuomenės stiprybė – parama esminiams demokratinėms principams. Būtent į šiuos principus dažnai taikosi Rusijos autoritarinis režimas, bandydamas destabilizuoti visuomenės užsienio šalyse. Kuo didesnis visuomenės pritarimas demokratinėms vertybėms, tuo sunkiau Rusijai (ar kitoms autoritarinėms šalims) skleisti savo ideologiją, kiršinti visuomenę ir siekti bendros socialinės ir politinės destrukcijos.

8 pav. Rusijos naratyvų palaikymas Lietuvoje, 2023 m.

Šaltinis: RESC Demokratijos tvarumo barometras, „Spinter“ apklausa, 2023 m. rugsėjis

3 lentelė. Demokratijos bruožų būtinumas, apklausa 2023 m.

Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusių variantą „būtinus demokratijos bruožas“
<i>Liberali demokratija</i>		
Piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai	8,7	58,6
Žmonės išrenka savo atstovus laisvuose rinkimuose	8,8	59,8
Moterys turi tas pačias teises kaip vyrai	8,6	55,6
Teismai veikia nešališkai ir politikai į tai nesikiša	8,5	52,7
Valstybėje vyrauja teisės viršenybė	8,3	47,5
Tautinių mažumų teisės yra užtikrinamos	8,0	38,8
Rinkimuose konkuruoja dvi ar daugiau politinių partijų	8,3	50
<i>Demokratinės valdžios atskaitomybė</i>		
Valdžia savo sprendimuose atsižvelgia į gyventojų nuomonę	8,4	46,9
Piliečiai gali įsitraukti į valdžios sprendimų priėmimą ir juos paveikti	8,2	43,9
Vyriausybė pagrindžia savo politiką visuomenei	8,4	47,9

Šaltinis: RESC tyrimas „Demokratijos barometras“, 2023 m.

Rytų Europos studijų centras nuo 2022 m. vykdo tyrimą „Demokratijos barometras“, kuriuo siekia matuoti Lietuvos visuomenės paramą demokratinėms vertybėms ir atsparumą autoritarinių valstybių naratyvams. Dalis šio tyrimo skirta būtent liberalios demokratijos principų suvokimui (Liberalios demokratijos suvokimo indeksas), kuris ir naudojamas kaip šios kategorijos rodiklis. Formuojant Demokratijos suvokimo indeksą, respondentų prašoma įvertinti įvairius liberalios demokratijos institutų (politinės ir pilietinės teisės), atstovavimo ir valdžios atskaitomybės, socialinio teisingumo ir tiesioginės demokratijos elementus kaip būtinus bruožus pagal skalę nuo 1 iki 10.

Kaip būtiniausius demokratijos bruožus Lietuvos gyventojai vertina politines ir pilietines teises: įsitikinimų ir žodžio laisvę, laisvus rinkimus, moterų ir vyrų teises – jų vidurkiai yra tarp 8,6 ir 8,8. Kaip būtinus bruožus šiuos elementus pasirinko apie 55–59 proc. respondentų. Nedaug nuo jų atsilieka teismų nešališkumo vertinimas (vidurkis 8,5). Tarp liberalios demokratijos institutų kaip mažiausiai būtinos (38,8 proc.) suvokiamos tautinių mažumų teisės, bet šio aspekto vidurkis irgi gana didelis (8).

Galutinė 2023 m. Liberalios demokratijos suvokimo indekso vertė – 82,5 balo (iš 100 galimų). Kadangi Rusijos įtakos Lietuvai indekse reikia priešingų vėrcių, po Liberalios demokratijos indekso inversijos ir pavertimo į dešimtbalę sistemą $((100 - 82,5) / 10)$ gaunamas **balas 1,75**.

Visuomenės pilietinės galios indeksas

Pilietinės galios indeksas (PGI) yra modelis, kurį sukūrė Pilietinės visuomenės instituto ekspertai, įskaitant dr. Mindaugą Degutį, dr. Ainę Ramonaitę ir dr. Rūtą Žiliukaitę. Juo vertinamas Lietuvos gyventojų pilietinis ir visuomenės įsitraukimas. 2022 m. tyrimas rodė, kad bendras PGI įvertis šiek tiek sumažėjo, nepaisant aktyvaus Lietuvos dalyvavimo teikiant pagalbą Ukrainai. Indeksas atspindi įvairius visuomenės veiksmus, turinčius įtakos pilietiniam aktyvumui. Nors Lietuva nuosekliai įsitraukė į pilietinę veiklą, PGI mažėjimas gali reikšti visuomenės nusišyvimą bendru demokratinės sistemos efektyvumu, atsispindinčiu aktyvaus dalyvavimo, įsitraukimo į politinę ir socialinę veiklą mažėjime.

Rodiklis, kuriuo matuojamas realus ir potencialus visuomenės aktyvumas, savo įtakos pajautimas ir su pilietine veikla siejamų rizikų vertinimas, 2022 m. siekė 35,9 balo iš 100 galimų. Tai – mažiausia reikšmė nuo 2017-ųjų, kai indeksas siekė 37 balus. 2021 m. fiksuotas rekordinis – 41,3 balo – indeksas (2023 m. tyrimo rezultatai dar nepaskelbti).

Pritaikę Pilietinės demokratijos indekso inversiją ir pavertę jį į dešimtbalę sistemą, gauname **6,4 balo vidurkj**, atspindintį Lietuvos visuomenės pasyvumą, kuris gali būti palankus Rusijai skleidžiant savo įtaką.

Įtakos visuomenės saugumui indeksas	3,6 iš 10
Rusijos naratyvų palaikymas visuomenėje	2,6
Pritarimo demokratinėms vertybėms lygis (invertinė reikšmė)	1,75
Visuomenės pilietinės galios indeksas (invertinė reikšmė)	6,4

Politinė sfera

Įtakos politinei sferai indeksas	3,4 iš 10
---	------------------

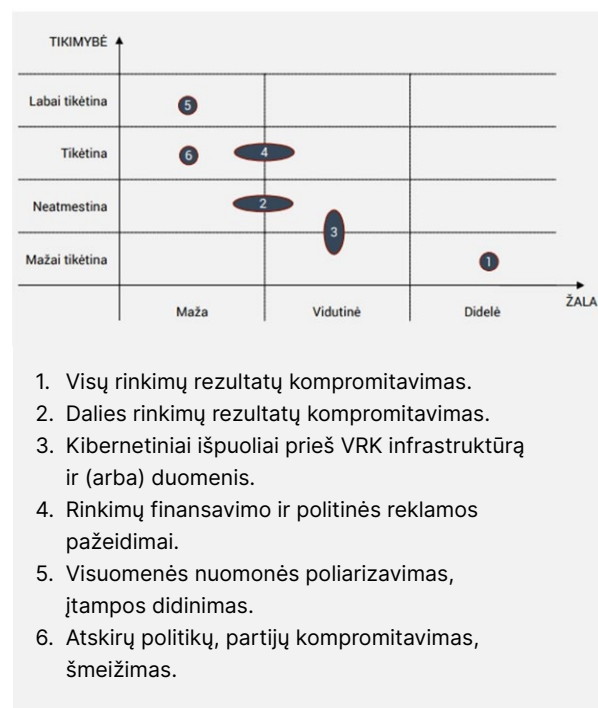
Politinio saugumo samprata ir atitinkamai išorinio poveikio politinei valstybės funkcionavimo sferai vertinimas yra labai daugiaprasmiškas. Jis priklauso nuo apsisprendimo, ką laikome esminiu (saugotinu) politinės sistemos objektu – demokratijos užtikrinimą, politinį stabilumą, politinės sistemos efektyvumą ar valdžios galių balanso palaikymą. Klasikine prasme, pagal Barry Buzano pateiktą apibrėžimą, politinis saugumas apima valstybės organizacinį stabilumą, efektyvų valdžios sistemų funkcionavimą ir valdžios legitimumą palaikančių ideologijų įsitvirtinimą. Šiame tyrime poveikį Lietuvos politinei sferai, nepaisant viso šios sampratos kompleksiško, suvedame į 5 rodiklius, kurie gali atspindėti tiesioginį kišimąsi į reprezentatyvios / procedūrinės demokratijos procesą (per bandymus daryti poveikį rinkimų procesui) ir netiesioginį poveikį per politinės sistemos veikėjus (partijas), galimybę korumpuoti politinę sistemą ar mažinti bendrą visuomenės pasitikėjimą valstybės institucijomis (ir taip mažinti sąsajas tarp visuomenės ir valstybės).

Rinkimų sistemos pažeidžiamumas išorinei įtakai

Demokratiškas valstybių politinėms nuostatoms, programoms ir sprendimams bene didžiausią poveikį daro nacionalinių rinkimų rezultatai. Kaip rodo pastarojo dešimtmečio precedentai, Rusija aktyviai kišasi į rinkimus įvairiose Vakarų šalyse. Nors Rusijos įtakos rezultatai ne visada tiesiogiai pastebimi ir geriausiu atveju gali būti užfiksuoti jau *post factum*, laikomasi prielaidos, jog rinkimų sistemos atsparumas neteisėtam kišimuisi į rinkimų procesą geriausiai atspindi išorinės įtakos potencialą.

Rytų Europos studijų centras dar 2020 m. atliko tyrimą „Išorės grėsmės ir rizikos veiksniai Lietuvos rinkimų kontekste“, kuriame aptartos svarbiausios pastarojo dešimtmečio išorinio kišimosi į rinkimus tendencijos, atsako priemonės ir Lietuvos patirtis bei poreikiai kovojant su galimu kišimusi į rinkimus. Šiame tyrime konstatuota, jog nors Lietuvos rinkimų procesas yra reglamentuojamas bene griežčiausiai Europoje (numatyti draudimai juridiniams asmenims finansuoti rinkimų kampanijas; nustatytos gana griežtos rinkimų kampanijų dalyvių leistinos išlaidų lubos; nuo 2020 m. sausio 1 d. numatyta ir baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą politinių partijų ir kampanijų finansavimą; sugriežtintos administracinės baudos ir išplėtos VRK galimybės sumažinti ar panaikinti valstybės subsidijų politinėms partijoms už taisyklių pažeidimus), tačiau rizika, kad bus daromas poveikis rinkimų procesui ir rezultatams, išlieka. Tiesa, didelės žalos rizika, pvz., visų rinkimų rezultatų kompromitavimas, 2020 m. įvertinta kaip mažai tikėtina, tačiau kaip labai tikėtinos įvardytos galimybės kištis į rinkimų procesą didinant visuomenės poliarizavimą, įtampą, taip pat prisidedant prie atskirų politikų, partijų kompromitavimo, šmeižimo informacinėje erdvėje (žr. 2020 m. tyrimo rizikų vertinimo apibendrinimą).

9 pav. Preliminarus kišimosi į rinkimus grėsmių vertinimas, 2020 m.

Šaltinis: RESC, Išorės grėsmės ir rizikos veiksniai Lietuvos rinkimų kontekste

2023 m. rudenį atliekant ekspertų apklausą ir interviu, dažniausiai buvo minimos galimybės paveikti ar kompromituoti rinkimų procedūras naudojantis „žmogiškuoju faktoriumi“ – pavyzdžiui, išnaudojant atskirų rinkimų komisijų narius, kurie galėtų tikslingai siekti trukdyti rinkimų procesui ar keisti jų rezultatus, tapti kibernetinių išpuolių prieš VRK rinkimų rezultatų apdorojimo sistemas dalyviais (rinkimų rezultatai suvedami ir apdorojami atskiroje informacinėje sistemoje, prie kurios turi prisijungimus tik apylinkių ir apygardų rinkimų komisijų nariai). Vis dėlto sisteminio pobūdžio rizikos ir galimas išorinis poveikis buvo minimi retai. Buvo teigiama, kad finansavimas iš užsienio yra maksimaliai apsunkintas ir kontroliuojamas, visuomenė – kritiška ir gebanti vertinti situaciją, nėra reikšmingų įtakos organizacijų, o poveikis gali būti daromas tik per pavienius veikėjus. Kaip rodo precedentai, VRK turi priemonių neutralizuoti užfiksuotus neteisėto poveikio rinkimų rezultatams atvejus, tiesiog nepripažindama rinkimų rezultatų atskirose apylinkėse ar net apygardose, todėl esminiai rinkimų patikimumo saugikliai veikia efektyviai. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys, jog Lietuvoje kol kas nėra vykdomas visuotinis internetinis balsavimas, o tai mažina galimą poveikį rinkimams kibernetinėmis priemonėmis. Kaip viena iš dažniausiai minimų poveikio priemonių buvo minima veikla socialinių tinklų platformose, skleidžiant dezinformaciją ar bandant kompromituoti kai kuriuos rinkimų dalyvius. Apibendrinus ekspertų pateiktus subjektyvius vertinimus, koku mastu Rusijos subjektai ar nuo Rusijos priklausomi veikėjai gali paveikti Lietuvos nacionalinio lygmens rinkimų procesą ir (ar) rezultatus, buvo gautas **4,1 balo vidurkis**.

Visuomenės nepasitikėjimas valstybės institucijomis

Valstybės institucijų legitimumą atspindi visuomenės pasitikėjimas jomis. Kuo mažesnis visuomenės pasitikėjimas svarbiausiomis valdžios institucijomis, tuo didesnė rizika, kad trūkinėjantys ryšiai tarp valstybės ir visuomenės neleis užtikrinti politinio stabilumo, būtino efektyviam valstybės funkcionavimui. Šį klasikinį, dar B. Buzano suformuluotą politinio saugumo principą labai tikslingai išnaudoja ir Rusija: visa dezinformacinė, propagandinė veikla, destruktivios informacinėmis kampanijomis galiausiai siekiama suaižyti ryšius tarp visuomenės ir valstybės institucijų, sukelti abejones demokratijos legitimumu ir taip galbūt net panaikinti valstybingumo pagrindus.

Suprantama, pasitikėjimas ar nepasitikėjimas valstybinėmis institucijomis nėra vien Rusijos poveikio rezultatas. Tačiau šis rodiklis yra svarbus kriterijus Rusijai projektuojant savo aštriąją galią – kuo didesnis nepasitikėjimas valstybinėmis institucijomis, tuo didesnis potencialas sužadinti, išprovokuoti visuomenės grupių protestus ar nepaklusimą oficialios valdžios sprendimams.

Rytų Europos studijų centro užsakymu „Spinter“ atliktos apklausos (2023 m. rugsėjo 20 – spalio 9 d.) duomenys rodo, jog nepasitikėjimo pagrindinėmis Lietuvos valdžios institucijomis lygis yra gana aukštas. Labiausiai visuomenė nepasitiki Seimu ir Vyriausybe – atitinkamai 69 ir 60 proc. Teismais nepasitiki 42 proc., Prezidento institucija – 44 proc.

Vidutinis nepasitikėjimo valstybinėmis institucijomis lygis yra 54 proc., atitinkamai šios kategorijos rodiklis – **5,4 balo**.

4 lentelė. Pasitikėjimo ir nepasitikėjimo Lietuvos valstybės institucijomis lygis, proc.

	Labai pasitikiu	Pasitikiu	Nepasitikiu	Labai nepasitikiu	Nežino	Nepasitiki
Prezidento institucija	4,7	45	32,8	11,5	5,9	44,3
Seimu	1,9	22,7	44,1	25	6,3	69,1
Teismais	4,6	45,4	32,3	10	7,7	42,3
Vyriausybe	3,6	30	38,2	22	6,1	60,2
Vidurkis						53,98

Šaltinis: RESC, Demokratijos tvarumo barometras, 2023

Parlamentinių partijų politinės nuostatos

Pagrindinių politinių partijų (turinčių savo atstovus Seime) politinės nuostatos dėl Rusijos, dėl narystės ES ir NATO ir tradicinių demokratiškos principų palaikymo atspindėtų politinio elito polinkį remti Rusijos propaguojamus naratyvus arba jiems priešintis (ir netiesiogiai galėtų atspindėti nematomą Rusijos poveikį politikams ir partijoms).

Nors Lietuvoje nacionalinėje politikoje dominuoja akivaizdžiai antirusiškos nuostatos, o priešinimosi Rusijai naratyvai daugiau ar mažiau būdingi iš esmės visoms didžiosioms politinėms partijoms, kai kurių netiesioginio pritarimo Rusijos naratyvams apraiškų gali būti pastebima. Tai anaiptol nereiškia, jog viena ar kita partija turi tiesioginių sąsajų su Rusijos subjektais arba yra tiesiogiai jų veikiamos. Visgi kai kurie net ir organiškai, iš partijų narių vidinių nuostatų, pasaulėžiūros ar ideologijų kylantys naratyvai gali būti išnaudojami Rusijos – juos stiprinant, multiplikuojant, skatinant konfrontacines pozicijas visuomenėje ir panašiai.

Būtina atkreipti dėmesį, jog šios kategorijos vertinimas yra itin subjektyvus, pagrįstas subjektyviais, apibendrintais ekspertų įvertinimais. Formuojant šį vertinimą buvo apklausti Lietuvos politologai, atliekantys tyrimus nacionalinės politikos, partinės sistemos, parlamentarizmo srityse (iš viso į apklausą buvo pakviesta daugiau nei 20 politologų ir ekspertų). Jų buvo prašoma pagal 10 balų skalę įvertinti, kiek parlamentinių partijų politinės nuostatos gali būti palankios Rusijos interesams.

Pagal ekspertų pateiktus vertinimus, mažiausiai Rusijos interesams palankios Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos nuostatos – tik vidutiniškai 1,36 balo iš 10 galimų. Kaip arčiausiai Rusijos interesams palankias nuostatas turinčią partiją ekspertai įvardijo Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjungą (vidutiniškai 6,1 balo).

Skaičiuojant galutinį šios kategorijos įvertį svarbu atsižvelgti į partijų svorį Seime – t. y. jų turimų mandatų skaičių. Suprantama, kad kuo gausiau partija atstovaujama Seime, tuo didesnė jos įtaka galutiniams nacionalinio masto sprendimams ir įgyvendinamai politikai. Atitinkamai buvo apskaičiuotas svertinis ekspertų pateiktų vertinimų vidurkis – nuostatų „svoris“ atsižvelgiant į jų turimų mandatų santykį su bendru Seimo narių skaičiumi (141). Atsižvelgus į svertinius vidurkius ir apskaičiavus jų sumą, gautas apibendrintas šios kategorijos vidurkis – **2,25 balo**.

Radikaliųjų partijų populiarumas

Kaip rodo [aštrosios galios tyrimai](#), radikaliųjų partijų ar judėjimų yra viena iš pagrindinių terpių Rusijos (taip pat Kinijos) manipuliacinei veiklai. Radikaliųjų kairiųjų ir dešiniųjų pažiūrų partijos yra aktyviai naudojamos piktavališkai Rusijos politikai, kuria siekiama skatinti visuomenės susipriešinimą, nepasitikėjimą ES ir NATO, pasipriešinimą žmogaus teisių užtikrinimui. Radikaliųjų ir akivaizdžiai nacionalistinių partijų paramos lygis (palaikymas visuomenėje) tiesiogiai koreliuotų su potencialia Rusijos įtaka.

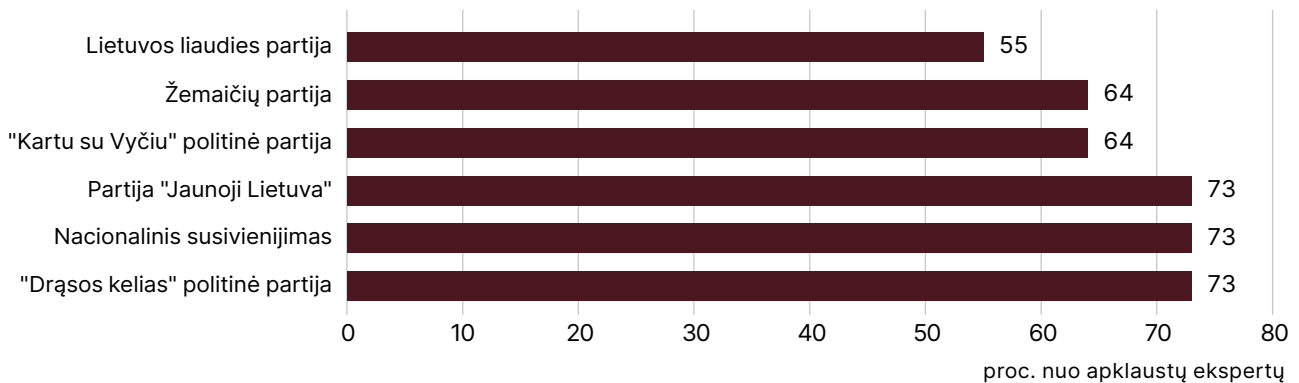
5 lentelė. Parlamentinių partijų nuostatų palankumas Rusijos interesams

	Ekspertų vertinimo vidurkis	Atstovų Seime skaičius*	Svertinis vidurkis
Darbo partija	5	8	0,28
Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“	2,27	17	0,27
Laisvės partija	1,64	10	0,12
Liberalų sąjūdis	1,45	12	0,12
Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjunga	6,1	3	0,13
Lietuvos regionų partija	4,45	2	0,06
Lietuvos socialdemokratų partija	2,27	13	0,21
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	4	19	0,54
Politinė partija „Laisvė ir teisingumas“	4,55	1	0,03
Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	1,36	50	0,48
Apibendrintas vidurkis			2,25

* 2023 m. lapkričio 28 d. duomenimis

Šaltinis: RESC ekspertų apklausa, 2023 m. lapkričio mėn.

10 pav. Kurios iš šių oficialiai registruotų politinių partijų, jūsų nuomone, gali būti laikomos radikaliomis partijomis?

Šaltinis: RESC ekspertų apklausa, 2023 m. lapkričio mėn.

Vertinant šią kategoriją tenka pabrėžti, jog politinis radikalizmas yra gana sudėtingas reiškinys, mokslinėje literatūroje yra įvairių jo apibūdinimų ir apibrėžimų. Visgi šiame tyrime nebuvo siekiama akademiškai tiksliai įvertinti Lietuvos politinių partijų radikalumo lygį, nes tam tektų atlikti papildomą, labai kompleksinį tyrimą. Šiuo aspektu buvo remiamasi apibendrintais politologų, tyrinėjančių politinę ir partinę sistemą, vertinimais. Tai subjektyvūs vertinimai, galintys atspindėti ir viešojoje erdvėje dominuojančius naratyvus. Vis dėlto Lietuvoje kol kas nėra atlikta išsamių politinių partijų ar judėjimų radikalumo vertinimų, tad tenka pasikliauti ekspertų nuovoka. Atsirenkant, kurios oficialiai registruotos politinės partijos gali būti laikytinos radikaliomis, vadovaujamosi ekspertų konsensusu – politologų apklausa (į apklausą pakviesta daugiau nei 20 politologų). Buvo laikomasi principo, jog jei konkrečią partiją nurodo daugiau nei 50 proc. apklausiamų politologų, ji priskiriama radikalių nuostatų besilaikančių partijų kategorijai.

Teisingumo ministerijos duomenimis, 2023 m. lapkričio mėn. oficialiai buvo registruotos 27 politinės partijos, 23 iš jų veikė, 3 buvo likviduojamos (Lietuvos politinių kalinių partija, Tautos vienybės partija, partija „Tvarka ir teisingumas“), vienai (Rusų aljansas) inicijuotas likvidavimas. Iš nurodytų oficialiai veikiančių partijų penkias daugiau nei 50 proc.

apklaustų ekspertų įvardijo kaip radikalias: „Drąsos kelią“; Nacionalinį susivienijimą; partiją „Jaunoji Lietuva“; politinę partiją „Kartu su Vyčiu“; Žemaičių partiją ir Lietuvos liaudies partiją. Į apklausos klausimus nebuvo įtraukti politiniai judėjimai, nes jie pagal Lietuvos įstatymus negali dalyvauti rinkimuose į Seimą, jų politinis aktyvumas ir veikla dažniausiai apsiriboja vietos savivaldos geografine teritorija. Nors kai kurių iš jų politinis poveikis gali būti reikšmingas, laikomasi prielaidos, kad politiniai judėjimai, siekiantys daryti įtaką nacionaliniu lygiu, turi transformuotis į politinę partiją ir siekti atstovavimo Seime.

Ekspertų kaip radikalioms įvardytos partijos neturi reikšmingo palaikymo Lietuvos visuomenėje. Nė viena iš jų šiuo metu nėra atstovaujama Seime. Visuomenės nuomonės apklausose jos nepatenka tarp partijų, kurias remtų bent po 2–3 proc. apklaustųjų.

Pagal paskutinį kartą vykusią savivaldos ir Seimo rinkimų rezultatus galime matyti, kad šių partijų palaikymas yra itin menkas, o faktinį aktyvumą šiuo metu demonstruoja tik Nacionalinis susivienijimas. Teisingumo ministerijos duomenimis, partija „Drąsos kelias“ net nepateikė būtinų duomenų apie partijos narių skaičių iki 2023 m. spalio 1 d. Tikėtina, kad ši partija, nors kadaise turėjo ir reikšmingą frakciją Seime, ilgainiui gali visiškai sunykti.

6 lentelė. Radikaliomis laikytinų partijų (ekspertų vertinimais) rezultatai Seimo ir savivaldos rinkimuose, proc. gautų balsų

	Seimo rinkimai, 2020 m.	Savivaldybių tarybų rinkimai, 2023 m.
„Drąsos kelias“	1,14 %	nedalyvavo
Nacionalinis susivienijimas	2,14 %	1,12 %
Jaunoji Lietuva	nedalyvavo	nedalyvavo
„Kartu su Vyčiu“	nedalyvavo	nedalyvavo
Žemaičių partija	nedalyvavo	0,06 %
Lietuvos liaudies partija	0,25 %	nedalyvavo

Šaltinis: Vyriausioji rinkimų komisija, 2023

Atsižvelgiant į šiuos rezultatus, galima teigti, jog bendras radikalų partijų ir judėjimų palaikymas Lietuvoje yra itin menkas: nė vienos jų palaikymas neviršija 2 proc., o net ir kartu jų bendras potencialas rinkimuose šiuo metu negalėtų siekti 5 proc. Tad nors radikali politinė jėga gali retkarčiais pritraukti visuomenės dėmesį eskaluodamos vieną ar kitą problemą, ypač prisijungdamos prie įvairių protesto akcijų, jų poveikis visuomenei yra minimalus. Šios kategorijos įvertis – **1,5 balo**.

Korupcijos indeksas

Korupcija – vienas esminių politinės sistemos nukrypimų nuo demokratinio proceso. Jei valstybėje paplitusi korupcinė praktika, Rusijos galimybės daryti įtaką politiniams sprendimams smarkiai išauga. Būtent per korumpuotus politikus, valstybės tarnautojus galima tiesiausiai keliu daryti poveikį politiniams sprendimams ir net valstybės saugumo ir užsienio politikos nuostatoms. Bene ryškiausias tarptautinis pavyzdys – Vokietijos kanclerio Gerharo Schröderio sąsajos ir parama Rusijos interesų užtikrinimui Vokietijoje. Šis akivaizdus, bet iki šiol formaliai ir teisiškai neįvertintas korupcijos atvejis jau net įgijo bendrinį terminą „šrioderizacija“, apibūdinantį politikų papirkimą (pinigais, gerai apmokamomis pozicijomis, verslo sandoriais ir pan.).

Lietuvoje taip pat yra daug politinės korupcijos precedentų. Bene didžiausio visuomenės dėmesio pastaraisiais metais sulaukė „MG Baltic“ byla (į kurią buvo įsitraukę kelių partijų atstovai) ir buvusiam Kauno miesto savivaldybės administracijos direktoriui Viliui Šiliauskui pareikšti kaltinimai dėl, kaip įtariama, didžiausio kyšio nepriklausomos Lietuvos istorijoje.

Šios kategorijos vertinimo atspirties taškas – „Transparency International“ kasmet rengiamas Korupcijos suvokimo indeksas.

Rengiant Korupcijos suvokimo indeksą (CPI) agreguojami duomenys iš įvairių šaltinių, siekiant išmatuoti suvokiamos korupcijos lygį viešajame sektoriuje. CPI skaičiuojamas naudojant 13 skirtingų duomenų šaltinių iš 12 skirtingų institucijų. Šalies CPI balas apskaičiuojamas kaip visų standartizuotų tos šalies balų vidurkis. CPI balai standartizuojami pagal 100 balų skalę, kurioje 0 reiškia aukščiausią suvokiamą korupcijos lygį, 100 – žemiausią lygį.

Šalies balas yra suvokiamas viešojo sektoriaus korupcijos lygis nuo 0 iki 100: 0 reiškia labai korumpuo-

tą, 100 – labai švarų. 2022 metų CPI Lietuvos vieta yra 33, o bendras balas – 62 iš 100. Atlikę rodiklio inversiją $((100 - 2) / 10)$, **korupcijos kategorijoje gauname 3,8 balo**.

Įtakos politinei sferai indeksas	3,4 iš 10
Rinkimų sistemos pažeidžiamumas išorinei įtakai	4,1
Radikalų partijų populiarumas	1,5
Visuomenės nepasitikėjimas valstybės institucijomis	5,4
Parlamentinių partijų politinių nuostatų palankumas Rusijai	2,25
Korupcijos indeksas (inversinė reikšmė)	3,8

Apibendrinimas

Įvertinus 2022–2023 m. galimos Rusijos įtakos Lietuvai vidurkius 7 valstybės gyvenimo srityse, **gautas 3,13 Rusijos įtakos Lietuvai indekso rezultatas pagal 10 balų indekso skalę** (1 – jokios apčiuopiamos įtakos, 10 – maksimali galima įtaka). Nuo 2022 m. vasario 24 d. Lietuvoje buvo priimta nemažai formalų sprendimų, oficialiai draudžiančių tiesioginę Rusijos įtaką (pavyzdžiui, uždraustos daugelio Rusijos informacijos kanalų transliacijos Lietuvoje, o įgyvendinant ES taikomas ekonomines sankcijas taikomi draudimai prekiauti kai kuriomis prekėmis ir paslaugomis), tačiau galima konstatuoti, jog Rusijos įtakos likučių vis dar išlieka.

7 lentelė. Rusijos įtakos Lietuvai indeksas 2022–2023 m.

Rusijos įtakos Lietuvai indeksas	3,13
Karinė sfera	2,4
Ekonominė sfera	2,2
Energetinė sfera	2,6
Kibernetinė sfera	5,5
Informacinė sfera	2,2
Visuomenės saugumas	3,6
Politinė sfera	3,4

Remiantis ekspertų apklausomis, didžiausią įtaką Rusija gali daryti kibernetinėje srityje. Tokį palyginti aukštą įtakos lygį labiausiai lėmė ekspertų pripažįstamos Rusijos galimybės naudotis įvairiais programinės įrangos ir įrenginių saugumo pažeidžiamumais

Lietuvoje, tikslingai vykdyti kibernetines atakas ir kitą kenkėjišką veiklą prieš kritinę Lietuvos IT ir komunikacinę infrastruktūrą. Taip pat ekspertai nurodė, kad vidutiniškai daugiau nei pusę visų prieš Lietuvą nukreiptų kibernetinių incidentų būtų galima priskirti Rusijos subjektams.

Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį, jog kibernetinėje srityje, palyginti su kitomis sritimis, labiausiai trūko objektyvių vertinimo duomenų: atskirų šios sferos kategorijų vertinimai buvo grindžiami subjektyviais aukščiausio lygmens kibernetinio saugumo ir didžiausių IT bendrovių atstovų vertinimais. Atitinkamai ekspertų komentaruose ar tiesioginiuose interviu dominavo kibernetinių grėsmių argumentai. Taip pat buvo akcentuojama, jog kibernetinė sauga iš esmės užtikrinama tik kritinės svarbos kibernetinėje infrastruktūroje, o verslo ar privačių vartotojų pažeidžiamumas galimam Rusijos poveikiui (nuo duomenų rinkimo iki destruktinės veiklos) išlieka labai didelis.

Ateityje, vertinant kibernetinės sferos faktinę priklausomybę nuo Rusijos, būtų naudinga surinkti faktinius duomenis apie Lietuvos gyventojų ir verslo naudojamą rusišką programinę ar aparatinę įrangą. Kol kas tokių duomenų tiesiog nėra.

Šiek tiek aukštesnių nei galutinis indekso vertės vidurkis balų sulaukė visuomenės saugumo (3,6 balo iš 10 galimų) ir politinė (3,4 balo) sferos.

Visuomenės saugumo srityje esminį poveikį Lietuvos visuomenei Rusija gali daryti dėl sąlygiškai didelio visuomenės politinio ir socialinio pasyvumo (kurį atspindi Pilietinės galios indeksas ir kiti rodikliai, surinkti per visuomenės nuomonės apklausas). Kita vertus, galima teigti, jog Lietuvos visuomenė iš esmės nepalaiko tipinių Rusijos propagandos naratyvų arba juos vertina priešiška, gerai supranta demokratijai būtinus principus ir reiškia jiems palaikymą. Kitaip tariant, Lietuvos visuomenė yra išmokusį identifikuoti Rusiją kaip priešišką valstybę, nepasiduoda jos švelniajai įtakai ir užtikrintai remia demokratinis principus.

Politinėje srityje didžiausią neigiamą poveikį daro didelis Lietuvos visuomenės nepasitikėjimas svarbiausiomis valdžios institucijomis. Tai yra bene pažeidžiamiausias politinė prasme taškas – dominuojantis gyventojų nepasitikėjimas valdžios institucijomis gali mažinti bendrą visuomenės ryšio su valstybe stiprumą. Kaip tik tokį destruktivų poveikį, silpnindama visuomenės ir valstybės ryšius, Rusija siekia daryti naudodamasi aštriąja galia – ieškodama visuomenės nepasitenkinimo šaltinių, stiprindama juos ir didindama konfrontaciją bei susipriešinimą valstybėje. Kita vertus, Lietuvos parlamentinių partijų nuostatos yra visiškai nepalankios Rusijos politiniams interesams, o radikalių partijų populiarumas nacionalinėje politinėje sistemoje yra minimalus. Visgi ši sritis gali keistis – kaip tik 2024 m. rinkimai Lietuvoje gali atskleisti, ar visuomenės parama radikalioms nuostatoms nebus išaugusi.

Karinė, ekonominė ir informacinė sritys surinko vidutiniškai mažesnius balus nei bendro indekso vidurkis. Galima teigti, jog šios sritys yra santykinai apsaugotos nuo Rusijos įtakos ir prie to labiausiai prisidėjo po 2022 m. vasario mėn. priimti apribojimai ar politiniai sprendimai: nuo bemaž visiško Rusijos energijos šaltinių importo atsisakymo, labai ryškiai kritusios prekių ir paslaugų apyvartos iki teisinių sprendimų uždrausti Rusijos informacinių šaltinių prieinamumą Lietuvoje. Galima manyti, jog šių valstybės funkcionavimo sričių atsparumas Rusijos įtakai yra itin didelis ir gal net galėtų būti laikomas pavyzdžiu kitoms ES ir NATO šalims, siekiančioms mažinti Rusijos įtaką savo valstybėse.

Rytų Europos
studijų centras

Est. 2006

ISBN 978-609-96440-2-8

9 786099 644028